

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ประเสริฐ หกสุวรรณ

ภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

๒๕/๒๕/๒๕
18 ก.พ. 2553
266967

เริ่มบริการ

12 ส.ค. 2553

สนับสนุนงบประมาณการวิจัย

โดย

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ประกาศคุณูปการ

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

โครงการนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาและความร่วมมืออย่างดียิ่งจากหัวหน้าคณะและสมาชิกวงหางเครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ ผู้เคยว่าจ้างวงหางเครื่องบางเสร่ ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และนักพัฒนาสังคม สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดจนนายกเทศมนตรี ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางเสร่ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งและขอบคุณอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” ที่ให้ความรู้และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนได้สละเวลามาประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ภูเบศ เลื่อมใส หัวหน้าภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา คุณจารี สวณีย์ยะ นักพัฒนาสังคมชำนาญการ และคุณสันติภาพ ทองบุญมา นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และคุณธนพงษ์ กองพันธ์ หัวหน้างานพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลบางเสร่ ที่ให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ส่งผลให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณอาจารย์อริษ อมรินทร์ และอาจารย์นคร ละลอกน้ำ อาจารย์พิเศษ ภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ผู้ช่วยนักวิจัย ที่ช่วยคิด ช่วยประสานงาน และช่วยเก็บข้อมูล ฯลฯ ด้วยความเข้มแข็ง อดทนตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จด้วยดี

รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ประเสริฐ หกสุวรรณ

พฤษภาคม 2552

หัวข้อวิจัย	รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”
ชื่อผู้วิจัย	รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ประเสริฐ หกสุวรรณ
สถาบัน	สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ทำการวิจัย	2552
คำสำคัญ	รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู/หางเครื่องบางเสร่

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” 2) วิพากษ์และปรับปรุงรูปแบบ และ 3) ประเมินและรับรองรูปแบบ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสำรวจข้อมูลบริบทของชุมชน จังหวัดชลบุรี 3) สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูหางเครื่องบางเสร่ 4) วิพากษ์และปรับปรุงรูปแบบ 5) ประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกวงหางเครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียน และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิพากษ์รูปแบบ ได้แก่ ตัวแทนของผู้สนทนากลุ่มและตัวแทนของนักพัฒนาสังคม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง หัวข้อการวิพากษ์ และแบบประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” ที่พัฒนาขึ้น ใช้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนของชุมชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) ปรับกระบวนการทัศน์ 2) พัฒนามาตรฐาน 3) ประสานความร่วมมือ 4) ถู้อประโยชน์ร่วมกัน และ 5) ประชาสัมพันธ์ข้อมูล ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” จากผู้ทรงคุณวุฒิ อยู่ในระดับ “เหมาะสมมาก”

Research Title	The Model of Conservation and Renewal for “Bang Sarae Dancers”
Institution	Technical Promotion and Support Office 3 Ministry of Social Development and Human Security & Department of Innovation and Educational Technology, Faculty of Education, Burapha University
Key words	The Model of Conservation and Renewal , Bang Sarae Dancers

Abstract

The purposes of this research were: 1) to develop The Model of Conservation and Renewal for Bang Sarae Dancers, 2) to criticize and improve the model, and 3) to evaluate and certify the model by the specialists.

The research procedures included: 1) the study of related literatures and researches, 2) survey the data from the context of local community, providing brain storming session in focus group and depth interviews to the related people in Tumbon Bang Sarae, Suttaheeb, Chonburi Province. 3) construct the Model of Conservation and Renewal for Bang Sarae Dancers, 4) critic and debate the model for improvement, and 5) the evaluation by the specialists to certify the model. The samples for brain storming session and depth interviews were the related people such as the owner and the members of Bang Sarae Dancers, the local leader in Bang Sarae, schools administrators, teachers, students and Bang Sarae Dancers’ customers. The samples for criticize and debate the model were the representative of the related people who were the focus group and the social development workers. The instruments for data collection were the issues of brainstorming session for the focus group, the structure questionnaires, the topics for criticizes and debates, and the evaluate forms for certify The Model of Conservation and Renewal for Bang Sarae Dancers by the specialists.

The result of the research found that the developed model of Conservation and Renewal for Bang Sarae Dancers which used the participation conceptual framework and partnership of the local community, comprises of five components: 1) Paradigms Shift, 2) Develop Standard, 3) Cooperation, 4) Hold Benefits Together, and 5) Delivery Data to Public Relation. The Model was evaluated and certified by the specialists rated as “very appropriate” level.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	2
ประโยชน์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตการวิจัย.....	2
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
ความเป็นมาและพัฒนาการของ “หางเครื่องบางเสร่”.....	5
การอนุรักษ์และฟื้นฟู.....	12
การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	21
การออกแบบและพัฒนาระบบ.....	28
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	32
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”.....	32
ขั้นตอนที่ 2 จัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกวง “หางเครื่องบางเสร่” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่.....	33
ขั้นตอนที่ 3 สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”.....	34
ขั้นตอนที่ 4 จัดการสนทนากลุ่มเพื่อวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”.....	35
ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุงและประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”.....	36

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	37
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการ อนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”	37
ตอนที่ 2 ผลการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าและสมาชิก วงหางเครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์และนักเรียนในเขต เทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้เคยว่าจ้าง “ หางเครื่องบางเสร่ ”	39
ตอนที่ 3 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ที่สร้างหลังการจัด เวทีสนทนากลุ่ม.....	41
ตอนที่ 4 ผลการจัดประชุมวิพากษ์รูปแบบโดยตัวแทนหัวหน้าและสมาชิกวงหาง เครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาล ตำบลบางเสร่ และผู้เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่และตัวแทนนักพัฒนาสังคม.....	41
ตอนที่ 5 ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ.....	43
5 สรุปผลการวิจัย.....	44
ผลการวิจัย.....	45
อภิปรายผล.....	46
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	47
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	47
บรรณานุกรม.....	48
ภาคผนวก.....	56
ภาคผนวก ก.....	53
ภาคผนวก ข.....	56
ภาคผนวก ค.....	58
ภาคผนวก ง.....	60
ภาคผนวก จ.....	62

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
2 วงจรของการมีส่วนร่วม.....	25
3 ร่างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”	35
4 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”	36
5 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” ที่สร้างหลังจากการจัดเวที สนทนากลุ่ม.....	41
6 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” ที่ปรับปรุงแล้ว.....	41
7 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”	45
8 การจัดเวทีสนทนากลุ่มรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”	58
9 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง.....	61
10 การจัดประชุมวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”	63

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ขอบข่ายของการจัดระบบ.....	30
2 ความแตกต่างขององค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง.....	47

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงยุคทองของวงดนตรีลูกทุ่งไทย หางเครื่องเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการแสดงดนตรีลูกทุ่งไทย สมัยแรกๆ เรียกกันว่า “เขย่าหางเครื่อง” นับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2517 ลีลาการเต้นของหางเครื่องได้เปลี่ยนจากการเขย่าเครื่องประกอบจังหวะ ขยับเท้าไปกับดนตรี เดินขึ้นเดินลงธรรมดา มาเป็นการเต้นประกอบเพลงโดยใช้ผู้เต้นประมาณ 10 คน ให้ความสำคัญทั้งลีลาท่าทางการเต้นและการแต่งกาย มีการเต้นที่เรียกว่า “รีวิว” เปลี่ยนเครื่องแต่งกายทุกเพลง(วารสาร บัณฑิต, 2544 : 1) หางเครื่องจึงช่วยสร้างความยิ่งใหญ่ ตระการตา เป็นสีสันที่ดึงดูดใจของผู้ชม นอกเหนือไปจากเสียงเพลงที่ไพเราะของนักร้อง เพราะเสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องประดับที่งดงาม ท่วงท่าการเคลื่อนไหวในลีลาการเต้นของหางเครื่องอันบ่งบอกถึงความอลังการของวงดนตรีลูกทุ่งไทย ในยุคนั้นนับได้ว่า “หางเครื่อง” เป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบางเสร่ อำเภอสัตหิบทัน จังหวัดชลบุรี เนื่องจากการแต่งกายและลีลาการเต้นที่สวยงาม มีความพร้อมเพรียง และมีเอกลักษณ์ จนเลื่องลือไปทั่ว มีผู้มาจ้างให้ไปเต้นในงานต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดชลบุรี จังหวัดใกล้เคียง และรวมถึงภูมิภาคอื่นอีกด้วย จนบางครั้งคณะใหญ่มีงานเยอะไม่เพียงพอรองรับผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะหน้าเทศกาล จึงทำให้คณะเล็ก ๆ มีโอกาสได้รับจ้างแสดงและเป็นคณะที่มีทุนน้อยว่าจ้างไปแสดงเพราะราคาถูก นอกจากนี้ในระยะเฟื่องฟูยังมีการขยายคณะหางเครื่องเพิ่มมากขึ้น ด้วยการแยกตัวของนักเต้นจากคณะเดิม จึงนับได้ว่าอาชีพหางเครื่องเป็นอาชีพสำคัญที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวชาวบางเสร่ นอกจากอาชีพอื่น ๆ เช่น ประมง รับจ้าง ค้าขาย ฯลฯ

ต่อมาเมื่ วงดนตรีลูกทุ่งไทย เริ่มเสื่อมถอยความนิยมลง การจ้างวงดนตรีลูกทุ่งเพื่อแสดงตามงานต่าง ๆ ก็ลดลง ส่งผลให้นักกร้อง นักดนตรี รวมทั้งหางเครื่องมีงานลดลง ประกอบกับการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตกทำให้คนหันไปสนใจเพลงและการเต้นตามแนวตะวันตกมากขึ้น อาชีพหางเครื่องบางเสร่จึงซบเซาลงด้วยจนกระทั่งต้องเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่นแทน นอกจากนี้ในช่วงระยะหลังได้เกิดอาชีพที่คล้ายหางเครื่อง คือ โกลีต หรือนักเต้นประกอบเพลงแนวตะวันตก ที่การแต่งกายและลีลาท่าทางการเต้นเน้นไปในทางขั้ววนและปลุกเร้าอารมณ์ทางเพศของผู้ชม ไม่มีลีลาที่สวยงามเช่นในอดีต และยังขัดกับวัฒนธรรมอันดีงามของไทยอีกด้วย ปัญหาเหล่านี้จึงจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขเพราะส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนบางเสร่อีกด้วย

จากปัญหาดังกล่าว หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพทางเครื่องบางเส้ขึ้น แต่แนวคิดดังกล่าวไม่อาจดำเนินการโดยหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวได้ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต้องได้รับการยอมรับจากมวลชนเป็นส่วนรวมด้วยการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชน คือ การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่การร่วมกันค้นหาปัญหา การกำหนดความต้องการ การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน(มนตรี แยมกสิกร และคณะ, 2551:17 , ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543:138)

เพื่อให้ทางเครื่องบางเส้ดำรงความเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชุมชนบางเส้สืบไป และเพื่อส่งเสริมอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนบางเส้ จึงควรทำการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูทางเครื่องบางเส้ขึ้น โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเส้”
2. วิพากษ์และปรับปรุงรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเส้”
3. ประเมินและรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเส้” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเส้” ที่เป็นระบบ โดยใช้หลักการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการมีส่วนร่วมของชุมชน ตอบสนองมุมมองและความต้องการของชุมชนบางเส้ อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี
2. เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาชีพ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านอื่น ๆ ของชุมชนบางเส้ อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี ต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย ได้แก่ สภาพปัญหาของทางเครื่องบางเสร์ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟู การมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาระบบ
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ เขตเทศบาลตำบลบางเสร์ อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี
3. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบางเสร์ อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี
4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกของทางเครื่องบางเสร์ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์ ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียน และผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร์
5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิพากษ์ รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู”ทางเครื่องบางเสร์” ได้แก่ ตัวแทนของหัวหน้าและสมาชิกของทางเครื่องบางเสร์ ตัวแทนของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์ ตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์และนักเรียน ตัวแทนของผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร์ และตัวแทนของนักพัฒนาสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบ หมายถึง องค์ประกอบ ขั้นตอน และวิธีดำเนินการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาชีพทางเครื่องบางเสร์
2. การอนุรักษ์และฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการให้อาชีพการเดินทางเครื่องบางเสร์ มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีมาตรฐาน เป็นที่ต้องการของสังคม สามารถสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การมีบทบาทของทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มคน และบุคคล ในการร่วมคิด ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูทางเครื่องบางเสร์
4. ทางเครื่อง หมายถึง หญิงผู้ประกอบอาชีพการเดินประกอบจังหวะดนตรี มีผู้เดิน 2 คนขึ้นไป มีท่าทางการเดินและการแต่งกายแบบเดียวกัน เพื่อสร้างความเพลิดเพลินและดึงดูดความสนใจให้กับวงดนตรี
5. บางเสร์ หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์
6. เฟิร์ส หมายถึง ทางเครื่องผู้แสดงการเดินนำ จะอยู่ด้านหน้าทำหน้าที่ให้สัญญาณการเปลี่ยนท่าทางการเดินแก่ทางเครื่องคนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของ “ทางเครื่องบางเสร่”
2. การอนุรักษ์และการฟื้นฟู
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน
4. การออกแบบและพัฒนาระบบ

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของ “ทางเครื่องบางเสร่”

1.1 ประวัติความเป็นมาของ “ทางเครื่องบางเสร่”

แต่เดิมนั้นชาวบ้านบางเสร่ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายและทำประมงเป็นหลัก แต่เนื่องจากมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลและเป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยความเจริญ เช่นเมืองพัทยาซึ่งมีสถานเริงรมย์มาก ประกอบกับเป็นที่ตั้งของหน่วยงานทหารเรือ จึงมีการติดต่อต้อนรับและเลี้ยงส่งทั้งทหารไทยและทหารต่างชาติอยู่เป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านบางเสร่มีค่านิยม ในการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเฉพาะการแสดงเพื่อความบันเทิง สมัยก่อนนิยมว่าจ้างรำวงมาแสดง ต่อมาเมื่อมีความเจริญมากขึ้น วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้ามาจึงทำให้ชาวบ้านบางเสร่หันมานิยมการว่าจ้างการเต้นประกอบวงดนตรีแทนการแสดงอื่นๆ และเรียกการแสดงเช่นนี้ว่า “การเต้นประกอบเพลง” ใช้ผู้หญิงเต้นเพียง 2 คน คล้ายกับการเต้นระบำ แต่ยังไม่เรียกว่าเป็น “ทางเครื่อง”

“ทางเครื่อง” มีกำเนิดมาจากการ “เขย่าทางเครื่อง” ในวงดนตรีลูกทุ่ง หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่ถือเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ ไม้ตอกและลูกแซกออกไปเกาะ ดี หรือเขย่า ทำให้ดนตรีมีความไพเราะยิ่งขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 สุรพล สมบัติเจริญ ราชเพลงลูกทุ่งถูกลอบสังหาร วงดนตรีลูกทุ่งได้รับความนิยมมาก ศรีนวล สมบัติเจริญซึ่งเป็นภรรยาในช่วงกิจการต่อมาจึงคิดการแสดงประกอบวงดนตรีขึ้นมา เรียกว่า “ทางเครื่อง” โดยเลิกถือเครื่องประกอบจังหวะ เปลี่ยนเป็นการเต้นประกอบเพลงเพื่อดึงดูดความสนใจทำให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจ “ทางเครื่อง” เป็นสิ่งที่ทำให้เพลงไทยลูกทุ่งต่างจากเพลงลูกกรุง ผู้คนตื่นตาตื่นใจกับเสื้อผ้าและลีลาการเต้นนับเป็นมหรสพที่ขาดไม่ได้สำหรับงานรื่นเริงทุกงานแทนการรำวง จึงทำให้การแสดงประเภทนี้เข้าสู่ระบบ “ธุรกิจ” มีการจัดตั้งคณะทางเครื่องเพื่อฝึกหัดการเต้นรับจ้างให้กับวงดนตรีลูกทุ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา

ผู้ที่ทำให้เกิดการประกอบอาชีพ “หางเครื่อง” ในบางสำรับ คือคุณป้าทองแถม อินทรวจิตร แสดงในค่ายทหารเรือชุมพล ฐานทัพเรือเกล็ดแก้วเป็นครั้งแรก เพื่อด้อนรับทหารใหม่โดยใช้ ลูกหลานและหญิงสาวในหมู่บ้าน บุคคลที่สำคัญที่ทำให้เกิดหางเครื่องอาชีพในบางสำรับอีกท่านหนึ่ง ก็คือ คุณเสน่ห์ (ไม่ทราบนามสกุล) หรือตาเตี้ย ที่เล่นตลกอยู่ในคณะวงดนตรีทหาร มาชักชวนให้ ป้าทองแถมช่วยฝึกซ้อมหญิงสาวไปแสดงประกอบดนตรีให้ เพราะเห็นว่าป้าทองแถมเคยเล่น ประกอบเพลงอยู่ในคณะลิเกมาก่อนและมีความคุ้นเคย ตั้งแต่บัดนั้นมาคณะทองแถมจึงฝึกหาง เครื่องให้กับค่ายทหารเรื่อยมา (อาทิตย์ละ 1-2 ครั้ง) จนทำให้เป็นที่แพร่หลาย นิยมไปแสดงว่าจ้าง ไปแสดงตามงานเลี้ยง งานบุญต่างๆ ในชุมชน จนทำให้หางเครื่องในสังกัดที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการรับงาน จึงทำให้ผู้คนในชุมชนที่พอจะมีเงินทุนเริ่มตั้งคณะขึ้นมา เพราะได้ส่งลูกหลานของตน ไปฝึกอยู่คณะป้าทองแถม จนเต็มแก่สามารถมาสอนผู้อื่นได้ และอาชีพที่เกิดขึ้นมารองรับการ ประกอบอาชีพหางเครื่องก็คือ การตัดเย็บชุดหางเครื่องขายในคณะหางเครื่อง

การฝึกหางเครื่องในตอนแรกไม่ได้คิดถึงเรื่องเงินทอง แต่ช่วยเหลือกัน ผู้รับไม่มีสิทธิ์เรียก ค่าตัว แล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะเป็นผู้ให้เอง นับว่าเจ้าของคณะไม่มีบทบาทเท่าไร มีหน้าที่แค่ฝึกซ้อม อย่างเดียว ผู้ฝึกซ้อมจะได้แค่ 100 บาท หางเครื่องจะได้คนละ 50 บาท จะเดินครั้งละ 8 คน ส่วน รางวัลที่หางเครื่องได้พิเศษก็จะแบ่งให้เจ้าของคณะ 10% ก็ถือว่าดีกว่าทำอย่างอื่นเพราะไม่ พิลิพิถันมากนัก การแต่งตัวนั้นโชว์สัดส่วน สั้นบ้าง แหวกบ้าง เพื่อดึงดูดความสนใจ เพราะเล่นใน ค่ายทหารผู้ชายจะชอบดู แต่ได้แค่ดูเฉยๆ ไม่มีสิทธิ์มากไปกว่านั้น สาเหตุนี้จึงทำให้หางเครื่อง บางสำรับเป็นที่น่าดู น่าติดตาม เพราะไม่เปิดโอกาสให้ ผู้ชมเข้ามาสัมผัส พูดคุย ได้อย่างใกล้ชิด เช่น รำวง จึงทำให้ศิลปะการแสดงของหางเครื่องบางสำรับยังมีความนิยมมาโดยตลอด และไม่เคยลดความ นิยมลงไปเลย มีแต่การเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้นจนหญิงสาวที่เป็นนักเต้นตั้งตัวเป็นเจ้าของคณะและ ไปรับเด็กจากต่างจังหวัดมา เพื่อสะดวกต่อการควบคุมดูแลเพราะอยู่กินกับเจ้าของคณะสามารถ ฝึกซ้อมได้บ่อยครั้งจะได้เกิดความชำนาญ แต่คณะใดทุนน้อยก็สู้เขาไม่ได้ก็ยุบคณะไป เพราะ ปัจจัยสำคัญคือ เงิน หากช่วงใดไม่มีงานแสดงเจ้าของคณะก็ต้องรับผิดชอบพวกเขาในเรื่องของ การอยู่กิน ดังนั้นชาวบ้านที่มีหางเครื่องส่วนมากจะประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วยเพื่อชดเชยกัน

หางเครื่องบางสำรับเป็นศิลปะการแสดงที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความบันเทิง ตอบสนองต่อความ ต้องการของสภาพแวดล้อมทางสังคม เงื่อนไขการตลาดมีส่วนการบีบบังคับให้เกิดรูปแบบการ แสดงที่หลากหลาย และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า “หางเครื่อง” มีกำเนิดมาจากการ “เขย่าหางเครื่อง” ในวงดนตรีลูกทุ่ง เรียกว่า “หางเครื่อง” เมื่อเปลี่ยนมาเป็นการเต้นประกอบเพลง มีการจัดตั้งคณะหางเครื่องเพื่อฝึกหัดการเดิน รับจ้างให้กับวงดนตรีลูกทุ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ผู้ที่ทำให้เกิดการประกอบอาชีพ “หาง เครื่อง” ในบางสำรับ คือคุณป้าทองแถม อินทรวจิตรและคุณเสน่ห์ (ไม่ทราบนามสกุล) หรือตาเตี้ย ที่

เล่นตลกอยู่ในคณะวงดนตรีทหาร ศิลปะการแสดงของทางเครื่องบางเส่ยเคยได้รับความนิยมมาก และมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเรื่อยมา

1.2 พัฒนาการของทางเครื่องบางเส่ย

การแสดงทางเครื่องเป็นศิลปะที่ขึ้นอยู่กับความต้องการของ “ผู้บริโภค” ในแต่ละยุคเป็นสำคัญ ทางเครื่องจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของการตลาด

คณะทางเครื่องในบางเส่ยมีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการเดิน โดยแบ่งออกให้เห็นเด่นชัดเป็นระยะดังนี้(วรารักษ์ บัวผา, 2544 : 14-19)

ระยะที่ 1 ระยะต้น(กำเนิด) ประมาณ พ.ศ. 2511-2519 ,

ระยะที่ 2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519-2528,

ระยะที่ 3 ระยะพัฒนา (เปลี่ยนแปลง) ประมาณ พ.ศ. 2528-2533

ระยะที่ 4 ระยะฟื้นฟู (อนุรักษ์และเผยแพร่) ประมาณ พ.ศ. 2533-2542,

ในแต่ละยุคของการเปลี่ยนแปลงของทางเครื่องในบางเส่ย จะมีเหตุและผลที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามความนิยม

เหตุ หมายถึง สาเหตุที่ทำให้รูปแบบต้องเปลี่ยนไป คือ วงการเพลงลูกทุ่ง หมายถึงผู้ที่ประพันธ์บทเพลง , นักร้อง, นักดนตรี

ผล หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากต้นเหตุจะต้องมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กัน ได้แก่การประดิษฐ์ทำทางการเดินประกอบเพลง , การออกแบบเครื่องแต่งกาย

1.2.1 ระยะต้น (กำเนิด) ประมาณ พ.ศ. 2511-2519

ทางเครื่องบางเส่ยในยุคนี้ยังไม่มีปรากฏให้เห็นเป็นคณะ แต่มีการเดินประกอบวงดนตรีลูกทุ่งและในขณะใดก็ใช้ผู้หญิงเดินเพียง 2 คนเดินระบำ มีท่าทางการเดินไม่มาก หมุนไปหมุนมา

ในระยะต่อมาประมาณ พ.ศ. 2517 ทางเครื่องบางเส่ยเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเดินใหม่ตามยุคสมัยที่ชาวเมืองนิยม คือ เรียกการเดินว่า “ทางเครื่อง” เพิ่มนักแสดงมากขึ้น ประมาณ 6-8 คนต่อการเดิน 1 งาน ในจำนวนผู้เดินทั้งหมดจะมีผู้เดินชำนาญอยู่ 1 คน จะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนท่าทางการเดิน เรียกว่า แม่ท่า หรือ “เฟิร์ส”

ท่าเดิน จะเดินอวดรูปร่าง โชว์สัดส่วนของผู้เดินโดยเลียนแบบผู้เดินแบบตะวันตกเช่น การเดินระบำฮาวายในจังหวะ ชะชะช่า

การแต่งกาย ลักษณะการแต่งกายก็มีความสัมพันธ์กับท่าเดิน จะมีรูปแบบแตกต่างกันไปใช้ผ้าข้าง เชือกปอข้าง จะเน้นให้เห็นสัดส่วนของนักเดินให้เกิดเป็นที่สะดุดตา น่ามอง เพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้ชมได้นาน ๆ ด้วยความเปลือยเปลีน และตั้งใจในการว่าจ้างงานอีก โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้ชายให้ความสนใจเป็นอย่างมาก

ในระยะนี้ทางเครื่องเกิดขึ้นเพียงคณะเดียว คือ คณะป่าแถม ซึ่งทำการฝึกซ้อมหญิงสาวในหมู่บ้านให้กับวงดนตรีทหาร

“ผู้เดิน” ส่วนใหญ่คือลูกหลาน และลูกของเพื่อนบ้านที่รู้จักกัน มีอยู่ประมาณ 10 คน และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีมากที่สุดถึง 30 คน จนได้รับความนิยมนำจ้างไปเล่นในงานวัด งานบุญ งานเลี้ยงต่างๆ มากมาย ทำให้ผู้คนเริ่มหันมาสนใจในการตั้งคณะฝึกหัดทางเครื่องเพื่อเป็นอาชีพตั้งแต่นั้นมา

1.2.2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519-2528

เริ่มมีการขยายคณะเพิ่มมากขึ้น ด้วยการแยกตัวของนักเดินคณะป่าแถมที่เคยฝึกหัดมา พอเดินเก่งก็แยกย้ายไปตั้งคณะขึ้นใหม่ ในยุคนี้เกิดขึ้น 6 คณะ คือ คณะเสริมไข่มุก คณะแสงส่งเสริม... (แดนเซอร์ลุ่มเสริม) คณะแม่ถนอม คณะเจ้แหน คณะพรศิริ คณะรุ่งโรจน์ ไม่เพียงแค่นี้บางคณะตั้งขึ้นแบบเงียบๆ เพื่อเป็นอาชีพเสริม เพื่อบริการงานที่ติดต่อมาในลักษณะที่ราคาถูกลงและใช้ผู้เดินน้อย บางครั้งคณะใหญ่มีงานเยอะไม่เพียงพอต่อผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะหน้าเทศกาล จึงทำให้คณะเล็กๆ มีโอกาสได้รับจ้างแสดงและเป็นคณะที่มีผู้มึนน้อยว่าจ้างไปแสดงเพราะราคาถูก (ส่วนคณะเล็กๆ ที่เกิดขึ้นก็มีอีกมาก ส่วนใหญ่จะเคยเป็นทางเครื่องในแต่ละคณะมาก่อน แล้วออกมาตั้งคณะเอง แต่ทางเครื่องมีจำนวนน้อยจึงไม่ได้ตั้งชื่อคณะ)

เมื่อคณะทางเครื่องมีมากขึ้น นักเดินในหมู่บ้านก็ไม่เพียงพอ จึงทำให้บางคณะไปรับเด็กจากทางภาคเหนือมาเดินและกินนอนที่บ้านเจ้าของคณะ ส่วนทางเครื่องรุ่นแรกที่อยู่ในหมู่บ้านเริ่มทำตัวมีปัญหา นักแสดงจะต้องกลับไปนอนที่บ้าน บางครั้งก็ขาดงาน บางครั้งก็มาสาย เป็นปัญหาที่ทำให้คณะเริ่มไม่มีประสิทธิภาพในการแสดง จึงหาทางแก้ไขโดยการไปหาเด็กในจังหวัดอื่นมาฝึกหัดเดิน ตั้งแต่นั้นมานักเดินของทางเครื่องในแต่ละคณะจึงมีใช้คนในบางส่ว เพราะจะมาจากเด็กที่อยู่ตามบ้านนอกและยากจน จึงมีความขยัน อดทนในการประกอบอาชีพเพื่อที่จะเก็บเงินกลับบ้าน และหลีกเลี่ยงความลำบาก

การใช้เด็กจากถิ่นอื่นมาเดิน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแสดงประเภทนี้สามารถยืนหยัดอยู่ได้และกลายเป็นศิลปะเพื่อธุรกิจได้อย่างรวดเร็ว

ท่าเดิน ในสมัยนี้เพลงที่ได้รับความนิยมจะเป็นเพลงของสุรพล สมบัติเจริญ ไม่เร็วมากจนเกินไป ท่าเดินที่ออกมาจะไม่มีการเดินที่รุนแรง จะช้า สง่างามด้วยการใช้อุปกรณ์ของชุดที่ใส่มามีส่วนร่วมในท่าเดิน เช่น การใส่ผ้าที่คล้ายปีกและใช้มือทั้ง 2 ข้างจับกางออกมาในลักษณะต่างๆ เป็นต้น การใช้มือเปล่าไม่ค่อยนิยม การเปลี่ยนรูปแถวส่วนมากจะใช้การเดิน หรือวิ่งช้าๆ เรียกทางเครื่องนี้ว่า “รีวิว”

การแต่งกาย นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีสดใส เช่น สีแดงสด ฟ้ายาเขียว ชมพูสด เหลือง จำปา สีทอง สีดำ เนื้อผ้าจะใช้ฉิมพริ้ว (เข้ากับลักษณะท่าเดิน) มีการปักเลื่อม สวมเครื่องประดับ เช่น สายสร้อย ต่างหู กำไล ดอกไม้ จะเห็นได้ว่า ยังมีรากของความเป็นไทยติดอยู่ในส่วนของเครื่องประดับ แต่จะแตกต่างจากชุดไทยที่อยู่กับการออกแบบและสีของผ้าที่ใช้มีปรากฏทั้งสิ้นและยาว

ในแง่ของศิลปะ หางเครื่องซึ่งลอกเลียนมาจากตะวันตก ไม่น่าจะเข้ากันได้กับการแสดง เพลงลูกทุ่ง แต่ในแง่ธุรกิจ ผู้ที่อยู่ในวงการลูกทุ่งโดยเฉพาะนักร้อง นักดนตรีต่างยอมรับว่าหางเครื่องเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะหางเครื่องเป็นสิ่งที่ทำให้เพลงลูกทุ่งมีความแตกต่างไปจากเพลงลูกกรุง ผู้ชมตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะหางเครื่องที่บางเสิร์ฟ เป็นคณะหางเครื่องที่ทำเป็นอาชีพ ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ วงดนตรีและคณะหางเครื่องในถิ่นอื่นต่างก็เลิกราไปเพราะสู้ค่าใช้จ่ายไม่ไหว ถึงแม้เพลงลูกทุ่งในช่วงนี้จะซบเซาไปกว่าแต่ก่อน ความวิจิตรตระการตาก็มิได้ลดน้อยลงไป

แต่หางเครื่องบางเสิร์ฟกลับมีคณะเกิดขึ้นอีกมากมาย ทั้งคณะเล็กและคณะใหญ่ เพราะการแสดงของหางเครื่องจะต้องมีการพัฒนา ปรับเปลี่ยน ตามยุคตามสมัยนิยมเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้บริโภค หรือผู้ชม ด้วยความพยายามของชาวบ้านบางเสิร์ฟจึงทำให้ศิลปะการแสดงในรูปแบบที่เรียกว่า “หางเครื่อง” ไม่ตาย แต่มีรูปแบบการแสดงแนวใหม่มาให้ดูมากขึ้น เพราะวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลังไหลเข้ามาอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้หางเครื่องเกิดปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่ในรูปของสตริง

1.2.3 ระยะเปลี่ยนแปลง (ขยาย-พัฒนา) ประมาณ พ.ศ. 2528-2533

ยุคนี้ทำให้คณะหางเครื่องบางเสิร์ฟเกิดขึ้นอีกหลายคณะ เพราะชาวบ้านบางเสิร์ฟมองการณ์ไกล ต้องรีบทำในขณะกำลังได้รับความนิยม เพราะคณะที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้จะต้องเน้นความเป็นสตริงให้เห็นอย่างชัดเจน เพราะยุคนี้การแสดงคอนเสิร์ตที่มีการเดินแนวสตริงกำลังได้รับความนิยม และเพราะวงการลูกทุ่งเริ่มเข้ามาอยู่ในรูปแบบการจัดคอนเสิร์ต อย่างพุ่มพวง ดวงจันทร์ ที่เป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่คณะหางเครื่องลูกทุ่ง ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพฝึกหัดหางเครื่องรับจ้างเริ่มต้นตัวอีกครั้ง แต่บางคณะที่สู้ค่าใช้จ่ายไม่ไหวก็เลิกกิจการไป และคณะใหม่ก็เกิดขึ้นมาแทนที่ ด้วยรูปแบบที่กำลังเป็นที่นิยมจะมีการประชาสัมพันธ์คณะหางเครื่องของตนเอง ตั้งแต่การตั้งชื่อคณะ โดยการเดิมคำว่า “แดนซ์” ต่อท้ายชื่อเจ้าของคณะ (คณะของลุงเสริม ได้นำคำว่าแดนเซอร์มาใช้เป็นคณะแรก และเปลี่ยนจากคณะแสงส่งเสริม เป็นคณะแดนเซอร์ลุงเสริม) แต่จะใช้ชื่อของแม่ถนอมเป็นเครื่องประกันคุณภาพ เพราะเป็นคณะที่มีชื่อเสียงมากที่สุด และคณะที่ตั้งขึ้นใหม่ก็คือคณะลูกของแม่ถนอมทั้งหมด โดยจะแบ่งหางเครื่องที่อยู่ในสังกัดให้กับลูกทุก ๆ คนเท่า ๆ กัน หากใครอยากได้เพิ่มก็ไปหาเพิ่มเอาเอง

“หางเครื่องบางเสิร์ฟ” นับเป็นมรดกประเภทใหม่ที่ผู้รับจะต้องมีความกระตือรือร้นเป็นคนทันสมัย ใฝ่ศึกษา รู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และคล้อยตาม คณะใดทำได้ก็จะยืนหยัดอยู่ได้นานเป็นที่ต้องการของผู้ว่าจ้างอย่างต่อเนื่อง จนเกิดมีการขยายกลุ่มดังเช่นคณะแม่ถนอม ในยุคนี้มีทั้งหมด 5 กลุ่ม คือ กลุ่มหางเครื่องจินตนาแดนซ์ กลุ่มหางเครื่องสิดิตแดนซ์ กลุ่มหางเครื่องสุทินแดนซ์ กลุ่มหางเครื่องสุเทพแดนซ์ กลุ่มหางเครื่องกฤษณาแดนซ์

ท่าเต้น ลักษณะการเดินของหางเครื่องในยุคนี้จะนิยมเดินประกอบจังหวะเร็วในแนวสตริง เพื่อสร้างสรรค์ความสนุกเร้าใจ ไม่นิยมใช้มือโบกไปโบกมาเหมือนก่อนมักจะกำมือหลวมๆ โยกตัว

กระโดด ถึงจะเปลี่ยนรูปแบบการเดินไปแนวใหม่ แต่กลุ่มผู้เดินยังเป็นกลุ่มเดิม ดังนั้นจึงทำให้ลักษณะการเดินแนวสตรีงของหางเครื่องบางเสร็จ

ดูจะเป็นสตรีงแบบลูกครึ่ง เพราะพื้นฐานการฝึกหัดมีลักษณะเดียวกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงไปในแนวใดก็ยังอยู่บนพื้นฐานของการเดินแบบลูกทุ่งอยู่ดี เปลี่ยนไปเพราะเอาใจผู้บริโภคนิยม สอดคล้องกับความนิยมของวัยรุ่นและให้ผลคุ้มค่าในเชิงธุรกิจ

การแต่งกาย จะแต่งตามสมัยนิยมที่วัยรุ่นในยุคนี้นิยมใส่กันทั่วไป เช่น ชุดยีนส์ หรือการใช้ผ้าโพกศีรษะแบบจิกโก๋ สวมรองเท้าผ้าใบ เป็นต้น

1.2.4 ระยะฟื้นฟู (อนุรักษ์-เผยแพร่) ประมาณ พ.ศ. 2533-2542

การฟื้นฟูระยะนี้ เริ่มจากการจัดงานถึงศตวรรษลูกทุ่งไทยครั้งที่ 1 จัดโดยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทำให้จังหวัดชลบุรีมีงานประจำปีและมีการประกวดหางเครื่องขึ้น เพื่อสนองนโยบายของรัฐ และช่วยฟื้นฟูอาชีพของชุมชนในจังหวัดตนเองให้ได้การยอมรับและมีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หางเครื่องจึงเริ่มมีการออกแสดงต่างจังหวัดมากขึ้น ส่วนมากจะเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ และทำนองต่างชาติ เช่น ทำนองจีน ทำนองแขก มาใส่เนื้อร้องใหม่ ดังนั้นรูปแบบการแสดงของหางเครื่องในบางเสร็จก็เกิดขึ้นมากมาย เพราะหางเครื่องเป็นสิ่งที่เกิดมาแล้วจะไม่ย้อนกลับไปเท่าเดิม เพราะรสนิยมของคนเปลี่ยนไปจึงทำให้ชาวคณะหางเครื่องอาชีพในบางเสร็จทั้งหลายคิดหาวิธีดึงดูดความสนใจให้มีผู้มาว่าจ้าง จึงเกิดการแข่งขันกันสูงมากขึ้น คณะเก่า ๆ ที่ไม่สามารถปรับปรุงรูปแบบการแสดงแนวใหม่ได้ก็ยุบไปหลายคณะ เพราะสู้กับค่าใช้จ่ายไม่ไหว เช่น คณะของป้าทองแถมที่เกิดขึ้นเป็นคณะแรก เลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2535

คณะที่มีเงินทุนสูงก็ทำการขยายกิจการ โดยการหาหางเครื่องมาเพิ่มเติมจะได้รับงานได้มาก บางครั้งสามารถรับงานได้ 4-5 งานต่อวัน

ในยุคนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา หางเครื่องบางเสร็จนิยมการแสดงหางเครื่องที่มีความผสมผสานระหว่างศิลปะเก่ากับศิลปะใหม่รวมเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยความลงตัว และบรรดาผู้คิดประดิษฐ์ท่าเต้นทั้งหลาย เรียกหางเครื่องประเภทนี้ว่า “หางเครื่องประยุกต์” ส่วนมากจะพบในงานประกวดและงานบุญ งานเทศกาลต่าง ๆ มากที่สุด

ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา วงการหางเครื่องเริ่มนำเพลงสตรีงของวัยรุ่นมาเต้น และเรียกการเต้นประเภทนี้ว่า “แดนเซอร์” โดยเลียนแบบท่าเต้นมาจากในโทรทัศน์และวิดีโอ คณะหางเครื่องบางเสร็จมีรูปแบบการแสดงเปลี่ยนไปเพราะต้องการให้สอดคล้องกับการเต้นประกอบวงดนตรีในแต่ละงาน เพราะจะเล่นเพลงทุกแนว เพื่อเอาใจคนทุกเพศ ทุกวัย

ในระยะนี้หางเครื่องหลายคณะต้องปิดตัวลงเพราะประเทศไทยเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และเพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ต้องมีทุนสูงจึงอยู่ได้ เมื่อรูปแบบการเดินเปลี่ยนไป เครื่องแต่งกายก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน รวมถึงการที่ผู้ฝึกซ้อมของเจ้าของคณะไม่มีความถนัดการเต้นแนวนี้ และถ้าจ้างครูสอนเต้นแนวนี้มาสอนก็มีค่าใช้จ่ายสูง

เท่าที่สืบถามข้อมูลจากทางคณะหางเครื่อง และชาวบ้านในบางเสร์ปรากฏว่าในปัจจุบัน หางเครื่องที่ตั้งมานานแล้วเป็นคณะใหญ่เหลืออยู่แค่ 4-5 คณะ ส่วนคณะเล็กก็ไม่ถึง 10 คน จะเป็น คณะของหางเครื่องที่แยกตัวออกไปทำเอง จะออกไปอยู่บริเวณใกล้เคียงกันกับทางเข้าหมู่บ้านก็มี คณะเล็ก ๆ เหล่านี้จะเป็นคณะที่ตั้งขึ้นเพื่อเก็บงานจากผู้ว่าจ้างที่มีทุนน้อย และรับงานจากคณะใหญ่ ๆ ที่มีงานล้นมือ

ส่วนคณะหางเครื่องที่มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และมีการบริหารจัดการที่ดี มีมาตรฐาน ในการแสดง สืบเกิดได้จากการได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดหางเครื่องทุกปี มีระเบียบ มีความพร้อมเพรียงทั้งท่าทางการเดิน และเครื่องแต่งกาย ทำให้คณะที่มีคุณสมบัติดังกล่าวยังมีความ ว่าจะไปแสดงมาก ในหนึ่งวันจะมีผู้ว่าจ้างหลายงาน

สรุปได้ว่า คณะหางเครื่องในบางเสร์มีพัฒนาการแบ่งได้ 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะต้น (กำเนิด) ประมาณ พ.ศ. 2511-2519 ระยะที่ 2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519-2528 ระยะที่ 3 ระยะพัฒนา (เปลี่ยนแปลง) ประมาณ พ.ศ. 2528-2533 และระยะที่ 4 ระยะฟื้นฟู (อนุรักษ์และเผยแพร่) ประมาณ พ.ศ. 2533-2542

งานวิจัยความเป็นมาและพัฒนาการของ “หางเครื่องบางเสร์”

งานวิจัยความเป็นมาและพัฒนาการของ “หางเครื่องบางเสร์” มีเพียงงานวิจัยของวราภรณ์ บัวผา(2544) ได้ทำการศึกษาที่มาของหางเครื่องบางเสร์ และการแสดงของหางเครื่อง “คณะแม่ ถนอม” ตำบลบางเสร์ อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่าการแสดงหางเครื่องบางเสร์ เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 แต่ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก สมัยแรก ๆ เรียกว่า “การเดินประกอบ เพลง” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2519 การเดินได้รับความนิยมมากขึ้น เปลี่ยนมาเป็นการแสดงเพื่อธุรกิจ ใน ครอบครัวยุคนี้ เรียกการแสดงนี้ว่า “หางเครื่องบางเสร์” โดยมีนายทองแถม อินทรวิจิตรเป็นผู้ฝึกหัด จัดเป็นคณะหางเครื่องอาชีพคณะแรก หางเครื่องเป็นศิลปะที่ใกล้เคียงกับรำวง แต่มิได้เกิดจากการ รำวง เพราะเกิดจากการ “เขย่าหางเครื่อง” ของวงดนตรีลูกทุ่ง หางเครื่องบางเสร์เป็นการเดินเพื่อ การค้า ใช้ผู้หญิงแสดงล้วน แสดงตามงานรื่นเริงทุกงาน วิธีแสดงมี 3 รูปแบบ คือ 1. การแสดงบน เวทีในงานรื่นเริง 2. การแสดงในรูปของการแห่(เดินในขบวน) และ 3. การแสดงบนเวทีเพื่อ ประกวด การเดินประกอบจังหวะเพลงของหางเครื่องแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. เดินประกอบ จังหวะเพลงไทยสากล จังหวะลีลาศ 2. เดินประกอบจังหวะเพลงไทยลูกทุ่งพื้นบ้าน(ลูกทุ่ง ประยุกต์) การแสดงหางเครื่องบางเสร์เป็นศิลปะที่มีไว้เพื่อสร้างความบันเทิง เป็นอาชีพที่สร้าง ชื่อเสียง สร้างรายได้ให้กับชาวบางเสร์ได้เป็นอย่างดี และเป็นศิลปะที่สะท้อนให้เห็นความ เปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี เป็นอาชีพที่น่ายกย่องควรแก่การอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบทอดให้คนรุ่นต่อไป

2. การอนุรักษ์และการฟื้นฟู

2.1 ความหมายของการอนุรักษ์

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้อธิบายไว้ว่า “การอนุรักษ์คือ การรักษาให้คงเดิม” ถ้าเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ การละเล่นดนตรี การพักผ่อน หย่อนใจ ชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการที่มีอยู่แล้วในชุมชน และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าดีงาม ให้คงสภาพหรือปรับปรุงในส่วนที่ดิ่งงามของสิ่งเหล่านั้น จากสติปัญญาชาวบ้านมาใช้เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม กับยุคสมัย

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์เป็นการสงวนรักษาให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมคือการรักษาและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย

2.2 ความสำคัญของการอนุรักษ์

ในขณะที่โลกกำลังก้าวเข้าไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีพื้นฐานอยู่บนแนวทางของการพัฒนา เราต้องไม่ลืมว่าพลังสำคัญของการพัฒนาไม่ได้อยู่ที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว อันที่จริงแล้วพลังสำคัญของการพัฒนาอยู่ที่พื้นฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มประชาชาติหรือแต่ละกลุ่มสังคมต่างหาก พระยาอนุมานราชธนผู้เป็นปราชญ์ทางด้านวัฒนธรรมไทยเคยให้ความเห็นไว้ว่า “วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเป็นความเจริญ อยู่ที่คนในสังคมมีปัญญาความสามารถ ค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ยังเร้นอยู่ และประดิษฐ์เสริมสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพ และบุคลิกของสังคมตนเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมมีเสถียรภาพ เรียกว่าวัฒนธรรมมีพลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้น หากไม่มีการสลัดของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งไปเสียบ้าง พร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดอาการล้า และเสื่อมไป จนในที่สุดก็จะมีการตัดทิ้งวัฒนธรรมของตนเสีย แล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่ เป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนในที่สุด”

วัฒนธรรมมีความสำคัญทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ บรรจง ชูสกุลชาติ (2526 : 97) กล่าวว่า ชาติไทยเรานั้นเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมานานนับพันปี ชาติไทยจึงเป็นชาติอยู่ได้อย่างมีเอกราช มีเอกลักษณ์ มีเอกภาพ มีเอกสิทธิ์ มีบูรณภาพ มีศักดิ์ศรี และมีเกียรติสมเป็นมนุษยชาติทุกประการ

จันงค์ ทองประเสริฐ (2528 : 64) กล่าวว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติมาก ถ้าวัฒนธรรมของชาติตาย ชาติก็ตาย ถ้าชาติใดไม่รู้จักบำรุงส่งเสริมปรับปรุงและแก้ไข วัฒนธรรมเดิมของชาติ ให้เจริญและมั่นคงแล้ว ก็จะถูกกลืนด้วยการแทรกแซงจากวัฒนธรรมอื่น จนสิ้นวัฒนธรรมของตน จนกลายเป็นความ หายนะขึ้นมา

สุธีร์ ชีระปัญญาพงศ์ (2540 : 97) กล่าวว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน มีศิลปวัฒนธรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณี มีภาษาพูด การแต่งกาย และมีตัวอักษรเป็นของตนเอง ศิลปวัฒนธรรมไทยมีความละเอียดอ่อน สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ความเจริญรุ่งเรือง ความละเอียดละไมของจิตใจและความประณีตในทางความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งล้วนแต่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ซึ่งบรรพบุรุษได้เพียรพยายามประดิษฐ์คิดสร้างไว้ด้วยความวิจิตรบรรจงสวยงาม สะท้อนอารมณ์แก่ผู้ที่ได้พบเห็น และได้วางแผนพิทักษ์รักษาสืบสานให้เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงลูกหลานไทยในปัจจุบันนี้ จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานไทยจะได้ช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดเจตนารมณ์ไม่ทำลายให้สูญหาย และช่วยกันพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเป็นมรดกอยู่กับชาติไทยตลอดไป

ส่วนความสำคัญในระดับนานาชาตินั้น โลกของเราประกอบขึ้นด้วยสังคมหลายสังคมรวมกัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรมของสังคมอื่น เพื่อให้เราได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วัฒนธรรมสามารถเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมได้ พอล จี. ออร์ และเค โบราฟ (Orr and Reeve, 1985 : 11) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมทำให้เด็กได้เรียนรู้ถึงความสวยงามที่สะท้อนมาจากวัฒนธรรม และเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ปวงชนที่ต้องการสืบเสาะค้นหาความจริงและสันติภาพ และจากรายงานของโรงเรียนในต่างประเทศ พบว่าหลายโรงเรียนประสบความสำเร็จในการใช้ศิลปวัฒนธรรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน และความเข้าใจในชนชาติอื่นของเด็ก ๆ มีเพิ่มมากขึ้น และบางที่แผนการเรียนเรื่องวัฒนธรรมนี้อาจจะเป็นตัวแบบสำหรับ โรงเรียนในอเมริกาก็ได้

การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้วัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่และเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปนั้น จำเป็นจะต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ กระบวนการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีระบบและต่อเนื่อง อันที่จะสามารถให้การรักษา สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญและเอกลักษณ์ของชุมชนหรือสังคม ที่มีการสั่งสม มีการถ่ายทอด เกิดการปรับปรุงและพัฒนาให้เจริญงอกงามด้วยเวลาอันยาวนาน ดังนั้นถ้าสังคมใดสามารถดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของตนไว้ได้โดยไม่ถูกรบงำจากศิลปวัฒนธรรมอื่นจนสูญสลายไป ย่อมถือได้ว่าเป็นสังคมที่มีเอกราช ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นภาระสำคัญของทุกคนในสังคม ชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่สมาชิกอย่างละเอียดและลึกซึ้ง อย่างมีระบบและต่อเนื่อง

2.3 การฟื้นฟู

การฟื้นฟู เป็นการกระทำ หรือ กระบวนการในการใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมในการนำสิ่งที่เสื่อมสูญไปให้กลับคืนมา การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการและมาตรการต่าง

ๆ เพื่อนำเอาศิลปวัฒนธรรมที่เสื่อมความนิยมไป ให้กลับมาเป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรมนั้นตามความเหมาะสม แต่จะต้องมีการอนุรักษ์ส่วนสำคัญของศิลปวัฒนธรรมด้านนั้น ๆ ให้มีคงสภาพเดิมมากที่สุด

2.4 หลักการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ที่ดีต้องดำเนินไปโดยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม คือมีทั้งการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้น ๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑสถาน หากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม ดังนั้นการอนุรักษ์ที่ดีจึงมีหลักสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. อนุรักษ์เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ไม่เสื่อมสลายโดยธรรมชาติและกาลเวลา
2. อนุรักษ์เพื่อพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมปัจจุบันให้ได้

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ : (วิทยากร ปีที่ 96 ฉบับที่ 3 เมษายน 2540) กล่าวถึงแนวทางในการรักษาวัฒนธรรมของไทยมีประเด็นหนึ่งที่สำคัญว่า “เรารักษาชาติได้ด้วยการรักษาวัฒนธรรม แต่เราไม่สามารถปิดกั้นกระแสวัฒนธรรมจากต่างชาติได้ การรักษาวัฒนธรรมจึงควรทำด้วยวิธีการเลือกรับแต่สิ่งที่ดีจากภายนอก และรักษาสิ่งที่ดีที่เรามีไว้” ในกระบวนการเลือกรับสิ่งต่าง ๆ นั้นจะเห็นว่า บทบาทของการศึกษาคือการชี้ให้ผู้เรียนตระหนัก และเข้าใจถึงสิ่งที่เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมอันจะนำผู้เรียนมีเกณฑ์ที่จะช่วยในการเลือกรับวัฒนธรรมจากต่างชาติได้

2.5 ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์ เผยแพร่และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่น

สภาที่ปรึกษาวัฒนธรรมแห่งชาติ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เผยแพร่และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. กำหนดนิยาม ขอบเขต และเป้าหมายของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยรัฐควรเน้นการวิจัยและการรับฟังความเห็นจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น และแต่ละชาติพันธุ์ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์สำคัญ ๆ ดังนี้

1.1 หลักเกณฑ์เพื่อส่งเสริมองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่สนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาประเทศ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนและความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และต้องไม่ทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และแต่ละชาติพันธุ์

1.2 หลักเกณฑ์เพื่อสนับสนุนกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีศักยภาพและไม่มีศักยภาพในการสร้างผลตอบแทนเชิงพาณิชย์ออกจากกัน เพราะรัฐอาจไม่มีความจำเป็นต้องอุดหนุนด้านการเงินกับกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสามารถเลี้ยงตัวเองได้ แต่รัฐควรให้การสนับสนุนทางการเงินแก่กิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมที่ไม่มีศักยภาพในเชิงพาณิชย์

1.3 หลักเกณฑ์เพื่อสนับสนุนองค์ประกอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ในเชิงสังคม เพื่อที่รัฐจะกำหนดแนวทางการส่งเสริมได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละองค์ประกอบของแต่ละวัฒนธรรม

2. จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรม ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานและกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก และขาดการจัดระบบ รวมถึงการประชาสัมพันธ์อย่างพอเพียง ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการจัดการวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ให้มีการศึกษา ประมวล และรวบรวมฐานข้อมูลและสถิติด้าน ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยอาจจะจำแนกข้อมูลตามนิยาม ขอบเขต เป้าหมาย และหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้แล้ว

ฐานข้อมูลที่ถูกรวบรวมและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ทันสมัย ครบถ้วน ครอบคลุมข้อมูลที่จำเป็นจะส่งผลดียิ่งต่อการนำไปใช้แก้ไขปัญหา พัฒนา และริเริ่ม โครงการทางวัฒนธรรมในลำดับต่อไป ทั้งนี้ อาจเป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่แล้วแต่กระจัดกระจายให้มารวมกันอย่างเป็นระบบ หรืออาจเป็นสำรวจข้อมูลใหม่บางส่วนตามความเหมาะสม ในขณะที่รัฐควรจัดให้มีศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลและจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดมาตรฐานกลางในการจัดเก็บข้อมูล และประสานกับหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละท้องถิ่น ให้เป็นผู้มีส่วนในการจัดเก็บข้อมูล นอกจากนี้ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายฐานข้อมูลของแต่ละท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล

3. พัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นและชาติพันธุ์ โดยมองการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างกว่าความพยายามเก็บรักษา หรือให้ความสำคัญเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น แต่วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ดีที่สุดคือ การพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 การพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ สนับสนุนกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งดำเนินการพัฒนากิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีศักยภาพสูงขึ้น โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรม การสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือในการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม

3.2 การพัฒนาสถานภาพของผู้ทำงานเชิงวัฒนธรรม จัดระบบสวัสดิการของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม เนื่องจากคนกลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่ทำงานโดยอิสระ หรือเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งมักไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ตัวอย่างของมาตรการพัฒนาสถานภาพของผู้ทำงานเชิงวัฒนธรรม อาทิ การสำรวจและรวบรวมฐานข้อมูลกรณีปัญหาท้องถิ่น การให้รางวัลแก่ผู้ทำงานด้านวัฒนธรรมดีเด่น การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพของผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม ฯลฯ

3.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุก โดยการจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ในแต่ละจังหวัด” ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม ศึกษา ค้นคว้า สืบเคราะห์ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสิ่งของ สถานที่ วิถีชีวิต ประเพณี ฯลฯ ทั้งในอดีตและร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ เจาะลึก และบูรณาการประวัติความเป็นมาของพื้นที่ต่าง ๆ ให้กลายเป็น “พื้นประวัติศาสตร์” เดียว ที่มีความหลากหลายแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยให้เจ้าของวัฒนธรรมได้มีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนา อันเป็น “จุดเริ่มต้น” ของการอนุรักษ์ การพัฒนา โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าในเชิงพาณิชย์และสังคมได้หลากหลายด้านอย่างยั่งยืน

4. กระจายอำนาจและบทบาทการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐ ให้มีการกระจายอำนาจการดูแลงานบางส่วน อาทิ พิพิธภัณฑสถาน โบราณสถาน หอศิลป์ หอสมุด ฯลฯ ให้จังหวัดและส่วนปกครองท้องถิ่นดูแลมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการกระจายอำนาจการปกครองและการคลังให้แก่ส่วนปกครองท้องถิ่น ซึ่งจะทำงานเชิงวัฒนธรรมได้รับงบประมาณจากส่วนท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ รัฐยังอาจร่วมลงทุนกับภาคเอกชน หรือเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมลงทุนในกิจการด้านวัฒนธรรมของรัฐ โดยเฉพาะการให้ภาคเอกชนเข้ามาพัฒนาและบริหารพิพิธภัณฑสถานของรัฐ ซึ่งจะช่วยให้พิพิธภัณฑสถานมีความน่าสนใจ และสามารถดึงดูดประชาชนเข้ามาชมได้มากขึ้น อันเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมได้กว้างขวางมากขึ้น และเพิ่มรายได้ให้แก่งานพิพิธภัณฑสถานมากขึ้น และรัฐควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้ดำเนินการเอง เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินการของภาคเอกชนและประชาชน (ยกเว้นงานที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญสูงมาก) เช่น การสนับสนุนสมาคมของผู้ผลิตสื่อ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานที่เป็นทางการในการเก็บผลงานเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ได้แก่ ภาพยนตร์ ผลงานเพลง และโฆษณา โดยรัฐออกกฎหมายให้ผู้ผลิตส่งต้นฉบับของผลงานทุกชิ้นไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานที่จัดตั้งขึ้น และสนับสนุนงบประมาณบางส่วน เป็นต้น

5. การส่งเสริมศักยภาพหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมศักยภาพของสภาวัฒนธรรม เนื่องจากสภาวัฒนธรรมมีความได้เปรียบด้านจำนวนและการครอบคลุมพื้นที่ เพราะกระจายอยู่ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสภาวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ สภาวัฒนธรรมตำบล และสภาวัฒนธรรมในเขตกรุงเทพฯ หากได้รับการส่งเสริมร่วมกับหน่วยงานที่ส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ย่อมสามารถขับเคลื่อนการใช้ศักยภาพทางวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ให้ปรากฏออกมาได้

5.1 การได้รับการอบรมพื้นฐานการทำงานด้านวัฒนธรรม กลุ่มคนทำงานด้านวัฒนธรรมจำเป็นต้องได้รับการอบรมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการทำงานทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนสามารถใช้ฐานความรู้ความเข้าใจดังกล่าวในการต่อยอดความรู้เดิมและ/หรือถ่ายทอดสู่ทีมงานรุ่นต่อไป ทั้งยังเอื้อต่อการคิดริเริ่มสร้างสรรค์แผนงาน

หรือโครงการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ได้อย่างมีพลวัต สอดคล้องและเท่าทันกับกระแส วัฒนธรรมโลก

5.2 การสร้างเครือข่ายเพื่อระดมสรรพกำลังต่าง ๆ จากภาคีทุกฝ่าย รัฐควรสนับสนุนให้เกิด การสร้างระบบเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงและสามารถสร้างความร่วมมือจากประชาชน ในชุมชนได้อย่างครอบคลุม “ทุกกลุ่ม” อย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถระดมสรรพกำลังและ ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นได้เต็มศักยภาพสูงสุด และเพียงพอต่อการดำเนิน โครงการ ด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นในระยะยาว

5.3 การสนับสนุนสื่อเพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น รัฐควรสนับสนุนให้มีสื่อด้าน วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยใช้สื่อของรัฐ และจัดสรรช่องทางและเวทีในการเผยแพร่ วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การจัดงานแสดงวัฒนธรรม การจัดสรรคลื่นหรือพื้นที่สื่อฯ หอศิลป์ ห้อง แสดงงานทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมสัญจร นิทรรศการสัญจรทางวัฒนธรรม เพื่อให้งานทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นมีพื้นที่ในการเผยแพร่มากขึ้น

5.4 การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ โดยรัฐควรกำหนดสัดส่วนงบประมาณ สนับสนุนสภาวัฒนธรรมอย่างชัดเจนและเพียงพอต่อการดำเนินงาน ทั้งนี้รัฐหรือส่วนการปกครอง ท้องถิ่น อาจจะจัดตั้งกองทุนส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยจัดเก็บรายได้จากภาษีเพิ่มขึ้นจากภาค ธุรกิจมาสนับสนุนงานของสภาวัฒนธรรม

5.5 การมอบหมายบทบาทในการฝึกอบรมและจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถทางการ คิดและการเรียนรู้ของประชาชน รัฐควรส่งเสริมให้สภาวัฒนธรรมทำหน้าที่จัดฝึกอบรมประชาชน ทั่วไป ตลอดจนประสานงานกับโรงเรียนในการทำหลักสูตรการคิดอย่างมีเหตุผลในการเลือกรับ วัฒนธรรมต่าง ๆ และการจัดส่งเจ้าหน้าที่ของทางสภาวัฒนธรรมฯ ไปเป็นวิทยากรให้ความรู้อบรม แก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป ส่วนการพัฒนาโดยอ้อม ควรให้ทุก ๆ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัด ขึ้น มีการสอดแทรกเนื้อหาสาระในส่วนที่กระตุ้นและสร้างความเข้าใจให้ประชาชน ประยุกต์ใช้ วัฒนธรรมไทยเข้ากับบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

6. ส่งเสริม “สิทธิทางวัฒนธรรม” “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” และ “การมีส่วนร่วม” ของประชาชนรัฐบาลต้องตระหนักถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น และชาติพันธุ์ในการที่จะคุ้มครอง ปกป้องและดำเนินการตามจารีตประเพณีของตนเองตามสิทธิที่ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ รวมถึงการตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากสังคมไทย เป็นสังคมที่ประกอบด้วยคนหลายชนเผ่าหลายชาติพันธุ์ การก่อเกิดและการพัฒนาทางวัฒนธรรม จึงมีความหลากหลายและแตกต่างตามที่มาแห่งความเชื่อ ศาสนา และภูมิหลังของแต่ละวัฒนธรรม นั้น ๆ จะทำให้การพัฒนาด้านวัฒนธรรมตรงจุดมากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้า มามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน โดยมี แนวทางดังต่อไปนี้

6.1 จัดเวทีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสของประชาชนในการเผยแพร่ วัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และสร้างช่องทางในการเข้าถึงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ไม่เพียงแต่ ประชาชนกลุ่มใหญ่ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนคนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองด้วย ที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการแสดงออกซึ่ง วัฒนธรรมชุมชน อันจะก่อให้เกิดความงอกงามและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของประชาชน กลุ่มต่าง ๆ

6.2 จัดตั้งโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชน สามารถสมัครเข้าไปในโครงการเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อสร้าง ความคิดที่เคารพต่อวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากตนและยอมรับความแตกต่างที่สามารถอยู่ร่วมกันได้

6.3 ใช้มาตรการจูงใจไม่ใช่การบังคับ ภาครัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงสิทธิทางวัฒนธรรม ของประชาชน โดยไม่ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม หากกฎหมายหรือข้อบังคับนั้น ไม่ ละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐควรเปลี่ยนเป็นการรณรงค์ การจูง ใจ และการขอความร่วมมือ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมมากกว่า

6.4 กำหนดวัน “วัฒนธรรม” แต่ละจังหวัด และวันวัฒนธรรมแต่ละ “ชาติพันธุ์” กระทรวง วัฒนธรรมอาจกำหนดให้วันใดวันหนึ่งเป็นวันวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือเปิดโอกาสให้แต่ละจังหวัด กำหนดวันวัฒนธรรมประจำจังหวัด และวันวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ของตนขึ้นเอง เช่น กรุงเทพมหานครอาจกำหนดวัน “วัฒนธรรมกรุงเทพฯ” ชาวไทลื้อมีวัน “วัฒนธรรมชาวไทลื้อ” ขึ้น โดยให้สถานศึกษาทุกแห่งและหน่วยงานราชการของกรุงเทพมหานคร สภาวัฒนธรรมของทุกเขต ร่วมกับภาครัฐกิจ องค์กรทางศาสนา ประชาคมด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีในเขต ร่วมจัดงานวันหรือ สัปดาห์วัฒนธรรมขึ้น มีกิจกรรมการจัดประกวดประดิษฐ์สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาใหม่ ๆ การแสดงวัฒนธรรมหรือสิ่งดีในแต่ละเขต เช่น อาหาร ผลงานจากวิชาชีพ การแสดงต่าง ๆ เป็น ต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ เกิดความกระตือรือร้นในการอนุรักษ์ สืบสานและใช้ ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนอย่างต่อเนื่อง

6.5 กำหนดมาตรการจูงใจให้บริจาคเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม รัฐควรใช้มาตรการทาง ภาษี เพื่อจูงใจให้ภาคเอกชนและประชาชนบริจาคเพื่องานด้านวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น การยกเว้น ภาษีสำหรับเงินบริจาค การนำไปหักลดหย่อนภาษีได้ การงดเว้นการเก็บภาษีมรดกหากนำมรดก ส่วนหนึ่งไปบริจาคสำหรับงานด้านวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนหน่วยงานที่ไม่ แสวงหากำไรหรือมูลนิธิต่างๆ เข้ามามีส่วนในการระดมทรัพยากรเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม ท้องถิ่นมากขึ้น

6.6 การคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรม หรือการคุ้มครอง สิทธิทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์และผลงานทางวัฒนธรรมตามกฎหมายลิขสิทธิ์ รวมทั้งการ จัดระบบคุ้มครองสิทธิในผลงานการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ เช่น สิ่งบ่งชี้ทาง

ภูมิศาสตร์ สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งควรเป็นระบบที่มีต้นทุนในการจดทะเบียนต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถรับการคุ้มครองได้อย่างทั่วถึง

7. ส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นทุนทางสังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน การอนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ควรละเลยมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ คือ ความสามารถในการสร้างผลตอบแทนเชิงพาณิชย์ ดังนั้นหากรัฐสามารถทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรม ได้รับผลตอบแทนที่เพียงพอแล้ว จะทำให้งานด้านวัฒนธรรมสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้รัฐควรให้ความสำคัญกับการลงทุนทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางสำคัญ ๆ ดังนี้

7.1 สร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัยครบวงจรแห่งเอเชีย รัฐควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานด้านวัฒนธรรม โดยการสร้าง “ศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัยครบวงจรแห่งเอเชีย” หรือศูนย์กลาง “การค้าและการเรียนรู้แห่งเอเชียเพื่อเป็นศูนย์สำหรับการแสดงเผยแพร่ และเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของไทยและต่างประเทศ เพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับประเทศจากการท่องเที่ยว ทำให้คนที่ทำงานด้านวัฒนธรรมมีรายได้สูงขึ้น และเป็นแหล่งในการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ต่อยอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันและกัน และเพื่อสร้างประเทศไทยให้เป็นผู้นำด้านสังคมแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อไป

7.2 ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม รัฐควรกำหนดมาตรการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม หรืออุตสาหกรรมอื่นที่ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนในการผลิตและบริการ เช่น อุตสาหกรรมพิพิธภัณฑ์ โรงละคร โรงภาพยนตร์ หอศิลป์ รวมทั้ง อุตสาหกรรมอัญมณี อุตสาหกรรมแฟชั่น และสื่อสารมวลชนที่มีการนำวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์หรือต่อยอด เป็นต้น แต่ควรระมัดระวังสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเสียหายความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนทางวัฒนธรรม ดังนั้นควรมีการตรวจสอบจากเจ้าของวัฒนธรรมหรือผู้เชี่ยวชาญอย่างเข้มงวด

7.3 จัดตั้งกองทุนสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ รัฐควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ เช่น กองทุนส่งเสริมจิตรกรรม กองทุนส่งเสริมสิ่งประดิษฐ์ท้องถิ่น กองทุนสนับสนุนการผลิตและการแปลหนังสือ กองทุนภาพยนตร์ กองทุนวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ เป็นต้น

8. สร้างการเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น การที่วัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนมากเสื่อมสลายไป เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นไม่เห็นคุณค่าวัฒนธรรมดังกล่าว ดังนั้นรัฐควรให้ความสำคัญในการทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมีแนวทาง ดังนี้

8.1 ส่งเสริมวัฒนธรรมศึกษา โดยการสอดแทรกเนื้อหาและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมลงในหลักสูตรการเรียนการสอน และให้สถานศึกษาในแต่ละชุมชนเป็นหน่วยงานหลักในการจัด

กิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การนำครุภูมิปัญญามาให้ความรู้แก่นักเรียน การนำผลงานของศิลปินไปแสดงในสถานศึกษา การสร้างวัฒนธรรมการอ่านให้กับนักเรียน และการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น

8.2 สนับสนุนสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมโดยการจัดซื้อภาครัฐ รัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐที่จำเป็นต้องจัดซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ให้มีความสำคัญกับการจัดซื้อสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรมจากท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนผลงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีอิสระในการใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกาย ผ้าทอ และอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น

8.3 การผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนเงินทุนให้กับภาคเอกชนเพื่อจัดทำสื่อที่มีคุณภาพสำหรับการเผยแพร่วัฒนธรรม โดยมีหลักเกณฑ์ในการสนับสนุนอย่างชัดเจน และพิจารณาเป็นรายโครงการ และใช้สื่อที่หลากหลายในการเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ภาพยนตร์ ดนตรี ละคร เป็นต้น ทั้งนี้แหล่งที่มาของเงินทุนดังกล่าวควรมาจากการจัดเก็บภาษีรายได้ของสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือส่งเสริมวัฒนธรรม

9. สร้างวัฒนธรรมที่ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดี วัฒนธรรมบ่งบอกถึงความเจริญงอกงามหรือตกต่ำลงของคนในสังคม ทั้งในด้านความคิด ด้านจิตใจ และด้านการประพฤติปฏิบัติ สังคมใดที่คนยึดมั่นในค่านิยมที่ดีงามมีคุณธรรมจริยธรรม สังคมนั้นย่อมมีความสุขและพัฒนาก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน ปัจจุบันความตกต่ำของคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมแห่ง วัตถุนิยม บริโภคนิยม เพศนิยม เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัว มีความละโมภ หมดกมุน ในอบายมุขต่าง ๆ และมีการตัดสินใจในทางที่ผิด เช่น การฆ่าตัวตาย การฆ่าผู้อื่น การก่ออาชญากรรม การเสพยาและค้ายาเสพติด การคอร์รัปชัน เป็นต้น ความตกต่ำด้านจิตใจของคนในสังคมนับเป็นอุปสรรคประการสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศมิให้บรรลุวัตถุประสงค์

2.6 การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดขอบข่ายงานส่งเสริม อนุรักษ์ ไว้ ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยศิลปวัฒนธรรม
2. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
3. การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม
4. การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม
5. การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม
6. การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
8. การเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม
9. การแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมควรทำด้วยวิธีการเลือกรับแต่สิ่งที่ดีจากภายนอก และรักษาสິงที่ดีที่เรามีไว้ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทำได้หลายวิธี

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981 : 5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินการในการพัฒนารวมทั้งมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากผลของการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน ในส่วนของสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Economics and Social Council States) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมนั้น ต้องการการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องตามแบบประชาธิปไตยจากประชาชนอย่างสมัครใจในเรื่อง 3 ประการ คือ 1) เป็นเรื่องที่สนับสนุนส่งเสริมต่อการพัฒนา 2) มีการแบ่งผลประโยชน์ที่เป็นผลจากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาคกัน 3) มีความเชื่อถือในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบายและแผน รวมทั้งการนำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่การปฏิบัติ (Midgley and others, 1986 : 25)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530 : 61) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ กระบวนการส่งเสริม ชักนำสนับสนุน การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้ามาร่วม เพราะหวังรางวัลตอบแทน และที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมนั้น จะต้องสอดคล้องกับชีวิตความเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2538 : 19) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชน เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

เพ็ญศรี เปลี่ยนจำ (2542 : 84-86) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในชุมชนนั้นเป็นผู้ตระหนักถึงปัญหาในชุมชนของตนเป็นอย่างดี สามารถกำหนดปัญหา สาธารณสุข วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงการแยกแยะปัญหาที่แก้ไขได้เองจะบริหารจัดการทันที ส่วนที่อยู่เหนือจากความสามารถก็ต้องให้เจ้าหน้าที่รัฐหรือบุคคลภายนอกชุมชนเป็นผู้แก้ไขปัญหา

Oakley, P. (1989) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของกลุ่มที่มีความต้องการร่วมกันภายใต้สภาพพื้นที่เดียวกัน โดยจะมีการตัดสินใจในการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการกำหนดความต้องการ การมี

ภาวะผู้นำ การจัดองค์กร การระดมทรัพยากรและการจัดการร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และการได้รับผลประโยชน์

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 99) อธิบายความหมายการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงว่าจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมชนิดที่ประชาชนเป็นตัวตั้งคือเป็นเจ้าของโครงการ ส่วนบุคคลภายนอกนั้นเป็นฝ่ายสนับสนุน ชาวบ้านเป็นผู้วางแผน ดำเนินตามรูปแบบและวิธีการที่ชาวบ้านคุ้นเคยตัดสินใจเมื่อต้องการทางเลือกแบบต่างๆ ในการแก้ปัญหา ภูมิรู้ ภูมิปัญญาและภูมิธรรม รวมทั้งตัวบุคคล ในการระดมความคิดในการแก้ปัญหา ต้องมาจากชุมชนเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้แก้ไขข้อผิดพลาดหรือความขัดแย้งอันอาจจะเกิดขึ้นตามวิธีการของตัวเองด้วยและนี่คือแนวทางวัฒนธรรมชุมชน นั่นเอง

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 138 – 139) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามีความหมาย 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

- 2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็น ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชน ให้มีส่วนร่วม ในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของกลุ่มที่มีความต้องการร่วมกันภายใต้สภาพพื้นที่เดียวกัน โดยจะมีการตัดสินใจในการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการกำหนดความต้องการ การจัดองค์กร การระดมทรัพยากรและการจัดการร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และการได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

3.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและการนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนในทุกๆ ด้าน ด้วยเหตุผลหลักที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนในกระบวนการพัฒนานั้น มีแนวคิดหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยชุมชน เป็นผู้มีสิทธิและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดหรือตัดสินใจในการดำเนินการต่างๆ ตั้งแต่ เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด กับแนวคิดที่ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วมในการดำเนินการต่างๆ ตามโครงการ ที่กำหนดโดยรัฐหรือจากบุคคลภายนอก ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีแนวคิดอีกหลายแนวคิดที่จะส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมของชุมชน นั่นคือ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นประชาสังคม (Civil society) ของชุมชน ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่า เป็นการรวมตัวกันของคนในสังคมหรือชุมชนเอง เพื่อดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของพวกเขา และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่า พลวัตแห่งวัฒนธรรมชุมชน หรือศักยภาพของชุมชน เป็นพลังสร้างสรรค์ในอันที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้หลุดไปด้วยตัวของชาวบ้านหรือชุมชนเอง และการทำให้พลวัตแห่งวัฒนธรรมชุมชนมีศักยภาพในการแก้ปัญหานั้น ต้องดำเนินการพัฒนาในลักษณะจากล่างขึ้นบน ด้วยเช่นกัน (ไชยรัตน์ ปรานี, 2545)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการพัฒนาความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนา การพัฒนาในลักษณะจากล่างขึ้นบนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการแก้ปัญหา

3.3 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

หน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนาชนบท ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานพัฒนาของรัฐบาล หรือหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชน ต่างให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่จะเข้าร่วมในการพัฒนา แต่ดูเหมือนว่าความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมทั้งหลาย ยังขาดความเข้าใจความหมายที่สอดคล้องกันและที่ผ่านมาจะพบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาถูกฝ่ายรัฐนำไปเป็นเครื่องมือระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐได้กำหนดขึ้นมากกว่า จะเป็นการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมตามความหมายที่แท้จริง (ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527 : 2)

สวัสดี เกตุวงศ์, (2549 : 29-30) ได้เสนอกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมว่ามี 3 มิติ และ 2 บริบท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 มิติ 3 มิติ คือ

792.8028

W 124 5

(2.3

266967

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมอะไรบ้าง ซึ่งเป็นส่วนร่วมในการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยทางใดทางหนึ่ง การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินการ

มิติที่ 2 มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องเพศ สถานภาพ ครอบครัว อาชีพ และรายได้

มิติที่ 3 มีส่วนร่วมอย่างไร ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจหรือถูกบังคับลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยผ่านองค์กรประชาชนหรือโดยตรง ขนาดของการมีส่วนร่วม ผลที่เกิดขึ้นนั้นเพิ่มพลังของประชาชนหรือเพียงแต่การได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

ส่วนที่ 2 บริบท 2 บริบท คือ

บริบทที่ 1 ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งที่นำเข้าว่ามีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับและเงื่อนไขที่ต้องกำหนด

บริบทที่ 2 สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

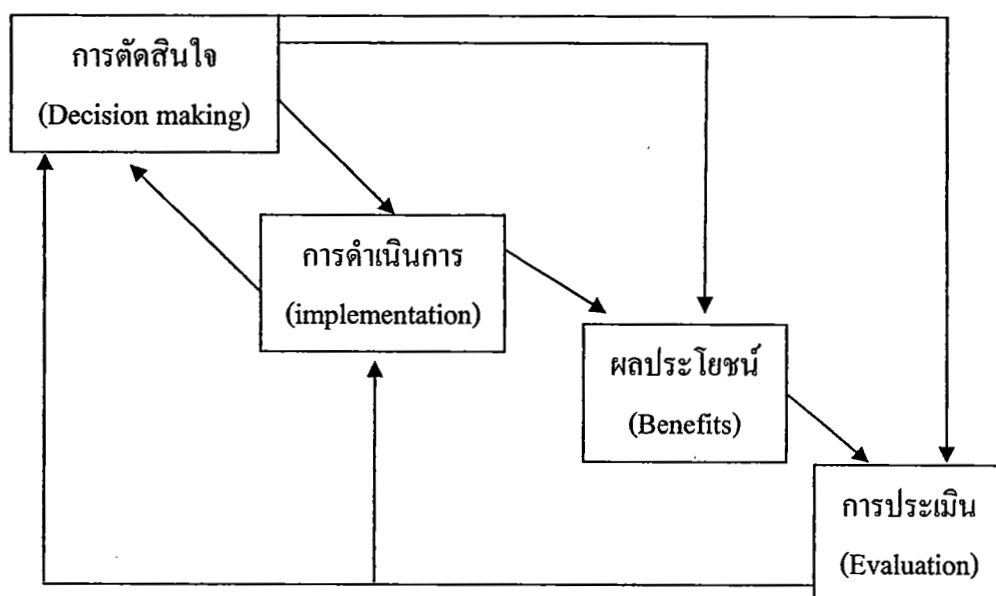
Shadid and others (1982 : 356) ให้ความเห็นว่า แนวคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุดคือ แนวคิดของ โคเฮน และอัสฮอฟ ซึ่งได้จำแนกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ในกระบวนการนี้ สิ่งแรกที่จะต้องทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบการดำเนินโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครทำประโยชน์ให้โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีการใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ในโครงการนี้รวมทั้งผลประโยชน์ในเชิงบวก และผลที่เกิดขึ้นในเชิงลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่ต้องสังเกต คือ ความเห็น (View) ความชอบ (preference) และความคาดหวัง (expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 2 วงจรของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547 : 1) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา คือการเข้าไปมีส่วนแบ่งในอำนาจการตัดสินใจในการกำหนดสิ่งที่ชุมชนหรือสังคมนั้นปรารถนา แล้วค้นหาสภาพปัญหาของชุมชน จากนั้นกำหนดแนวทางเลือกที่จะทำให้ได้สิ่งที่ปรารถนานั้น แล้วร่วมปฏิบัติ จากนั้นร่วมกันประเมินผล และรับผลประโยชน์จากผลที่เกิดขึ้นต่อไป

วรรณิ จันทรสว่าง (2546) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการมีส่วนร่วมตามกระบวนการพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและความต้องการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และกำหนดความต้องการของชุมชน รวมทั้งจัดลำดับความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนร่วมกันคิดและตัดสินใจวางแผนแก้ปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการแก้ปัญหา กำหนดกิจกรรมหรือ โครงการ กำหนดทรัพยากรที่ต้องใช้ทั้งด้านกำลังคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันดำเนินงานในโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ โดยร่วมเป็นผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหาร รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านเงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โดยการตรวจสอบความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่าง การดำเนินงาน โดยการตรวจสอบความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน และพิจารณาผลงานที่เกิดขึ้นทั้งในด้านปริมาณและมีคุณภาพ

5. การมีส่วนร่วมในการรับและใช้ผลประโยชน์ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนได้รับและนำเอาผลจากการดำเนินงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน รวมทั้งบำรุงรักษาผลประโยชน์ที่ได้รับ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 :143) ได้สรุป กระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

สรุปได้ว่าการสร้างการมีส่วนร่วมของสังคม ต้องมีขั้นตอนที่ชัดเจน ซึ่งในทุกขั้นตอนประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมด้วยจิตสำนึกภายใน ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและความต้องการของชุมชน การหาวิธีการแก้ปัญหาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ มีส่วนร่วมปฏิบัติจากนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามที่กำหนดไว้ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีส่วนร่วมในการประเมินผลและแก้ไขข้อผิดพลาดจากการทำงาน

งานวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิบูลย์ ตรีถัน (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ผลวิจัยพบว่า

1. กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มี 5 ขั้นตอน คือ การคิดค้นปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนพัฒนา การดำเนินกิจกรรมและการประเมินผล กลุ่มที่เข้าร่วมทุกกระบวนการได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นตามสภาพปัญหาและความต้องการของตนเองเป็นผู้กำหนด

2. กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ที่ชุมชนเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและควบคุม มีความเป็นไปได้ สามารถจะนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนได้

3. เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ที่สำคัญคือ โอกาสและอำนาจของประชาชนในการที่จะกำหนดแนวทางและการดำเนินการแก้ไข ปัญหาของตนเอง

4. ข้อจำกัดที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผน คือ ขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากนักพัฒนาที่เข้าใจแนวคิดการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่ทำให้โอกาสและให้อำนาจแก่ชุมชนในการตัดสินใจและอำนาจในการควบคุมการดำเนินงานพัฒนาของตน

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้วิจัยเรื่อง ระบบการศึกษากับชุมชน : การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุนให้สถาบันการศึกษาทุกระบบ โดยเฉพาะ โรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชนและสามารถใช้กระบวนการทำงานร่วมกันเป็นเครื่องมือ ทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเข้มแข็งมาจากปัจจัยต่างๆ คือ โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ค่านิยมจากศาสนาธรรม กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ปัจจัยที่กำหนดความอ่อนแอของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ปัจจัยความเข้มแข็งเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปจากผลกระทบต่าง ๆ ได้แก่ โครงสร้างทางสังคม แบบแนวตั้ง (Vertical) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพิง ค่านิยมแบบใหม่ (ตะวันตก) การศึกษาเพื่อรัฐ กลุ่มผู้นำใหม่ ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relation) และระดับการปฏิสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารที่ลดน้อยลง รวมทั้งการเสนอระบบการศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชนที่ต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตของชุมชน ระบบโรงเรียนกับการศึกษาในชุมชน ระบบโรงเรียนกับความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชน ด้วยการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคอื่น ๆ การมีโครงสร้างของการจัดการศึกษาที่เป็นแบบแนวราบ นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐและการที่ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา

สาคร ประไพพงษ์ และคณะ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน ในการพึ่งพาตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนในการพึ่งพาตนเอง ผลการวิจัยพบว่า ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ประกอบไปด้วย รูปแบบการจัดเวทีการเรียนรู้ระดับตำบลที่ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน เน้นการมีส่วนร่วมของผู้นำที่ต้องเข้าร่วมเวทีอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ตลอดจนการจัดเวทีระดับหมู่บ้านหลังการจัดเวทีตำบลทุกครั้ง โดยผู้นำ

ชุมชนเป็นผู้ดำเนินงาน นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยเกษตรกรเองจะต้องจัดการประชากรณ์แผนหลังจากได้แผนระดับตำบล เพื่อให้เกษตรกรทั้งตำบลได้รับรู้ว่าตำบลของตนจะพัฒนาไปในทิศทางใด และสร้างความร่วมมือ ส่วนในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองนั้นต้องเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและอาสาสมัครเข้ามาหมู่บ้านละ 3-5 คน เข้ามาเป็นทีมงานตำบล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ สำหรับประเด็นการเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการพึ่งพาตนเองนั้น พบว่า จากการที่เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการตามกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้สร้างการยอมรับตัวเจ้าหน้าที่มากขึ้น เพราะเจ้าหน้าที่มีภารกิจและบทบาทชัดเจนในการเป็นที่ปรึกษา ส่งเสริม แนะนำ ประสานงานในลักษณะผู้อำนวยการความสะดวก และได้สร้างความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมเกษตรแบบยั่งยืน โดยเรียนรู้ร่วมกันกับเกษตรกร

ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ (2549) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ทำการศึกษามีศักยภาพมากที่สุด คือ ด้านบริหารจัดการ ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการเมืองและการปกครองท้องถิ่น ด้านการรับรู้และการมีส่วนร่วม ด้านการปลูกจิตสำนึก ส่วนกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันในท้องถิ่นพบว่า การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ โรงเรียน และหน่วยงานราชการ แต่ไม่มีสถาบันอุดมศึกษาช่วยเหลือหรือให้ความรู้แก่ชุมชน

4. การออกแบบและพัฒนาระบบ

1. ความหมายของระบบ มีนักการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของระบบไว้ ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2536 : 6-7) กล่าวว่า ระบบ เป็นหน่วยบูรณาการรูปธรรมหรือนามธรรมประกอบด้วยหน่วยย่อยที่เป็นอิสระแต่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยใหญ่เป็นไปตามจุดหมาย

บานาธิ (Banathy 1968, P.7) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง การรวมสิ่งต่างๆ ทั้งหลายที่มนุษย์ได้ออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อสามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาจัดดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

ออสเซนบักเกน (Ossenbuggen 1994, P.1) กล่าวว่า ระบบ คือ ส่วนต่างๆ ที่ถูกรวบรวมเข้าไว้เป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อสนับสนุนการทำงานตามเป้าหมายที่กำหนดขึ้น โดยแสดงออกมาใน

ลักษณะของระบบและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกันในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทุกองค์ประกอบจะถูกปรับให้ทำงานในทิศทางเดียวกันและสนับสนุน เพื่อให้การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ดำเนินไปอย่างสะดวก

สรุปได้ว่า ระบบ หมายถึง ภาพรวมของหน่วยสมบูรณที่ประกอบด้วยหน่วยย่อยที่เป็นอิสระแต่มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน

2. ความหมายของการจัดระบบ

การจัดระบบ คือ การวางแผนการพัฒนาระบบใหม่หรือปรับปรุงระบบที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นด้วยการกำหนดปรัชญา ปณิธาน จุดมุ่งหมาย องค์ประกอบ ภาระหน้าที่ ความสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์ ขั้นตอนและปัจจัยเกื้อหนุน และการประเมินควบคุม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานหรือแก้ปัญหาคำเนินงาน โดยเน้นขั้นตอนที่เหมาะสม “ขั้นตอน” จึงเป็นคำหลักที่สำคัญของการจัดระบบ (เปรื่อง กุมุท และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2536, หน้า 71-73)

สรุปได้ว่า การจัดระบบ คือ การวางแผนการพัฒนาระบบใหม่หรือปรับปรุงระบบที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น โดยเน้นขั้นตอนที่เหมาะสม

3. ความสำคัญของการจัดระบบ

การจัดระบบมีความสำคัญ ดังนี้

3.1 การจัดระบบ เป็นเครื่องมือวางแผนและพัฒนาการทำงานให้ดำเนินตามขั้นตอนอย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ระบบที่ดี

3.2 การจัดระบบ เป็นหลักประกันความสำเร็จในการดำเนินการและการแก้ปัญหา เนื่องจาก (1) มีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินการที่เหมาะสม (2) มีแบบจำลองระบบที่เด่นชัด และ (3) ผ่านการทดสอบระบบในสถานการณ์จำลองทำให้แน่ใจว่าระบบที่พัฒนาขึ้นมาใหม่มีประสิทธิภาพจริง (เปรื่อง กุมุท และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2536, หน้า 76-78)

สรุปได้ว่า การจัดระบบช่วยวางแผน พัฒนาการทำงาน และเป็นหลักประกันความสำเร็จในการดำเนินการ

4. ขอบข่ายของการจัดระบบ

ขอบข่ายในการจัดระบบ ครอบคลุมส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า ส่วนที่เป็นกระบวนการ ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ และส่วนที่เป็นผลย้อนกลับ การจัดระบบที่สมบูรณนี้จะต้องมีองค์ประกอบดังกล่าวครบถ้วน(ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2536, หน้า 40 – 42) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ขอบข่ายของการจัดระบบ

ขอบข่ายของการจัดระบบ	รายละเอียดของขอบข่าย
1. ส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า (Input)	1. สิ่งต่าง ๆ ที่นำใส่เข้าไปเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ส่วนที่เป็นกระบวนการ (Process)	2. การทำงานหรือกิจกรรมที่กระทำต่อปัจจัยป้อนเข้าเพื่อให้ได้ผลิตผลตามต้องการ
3. ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ (Product / Output)	3. ผลผลิตที่ได้จากการใส่ตัวป้อนเข้าไปในกระบวนการซึ่งมีผลิตผลที่ต้องมีจุดมุ่งหมายผลพลอยได้ และผลเสีย
4. ส่วนที่เป็นผลย้อนกลับ (Feedback)	4. ส่วนที่ใช้กำกับและควบคุมให้ระบบดำเนินไปตามจุดมุ่งหมาย

สรุปได้ว่า ขอบข่ายในการจัดระบบ ครอบคลุมส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิตผล และผลย้อนกลับ

5. องค์ประกอบการจัดระบบ

องค์ประกอบการจัดระบบนำไปสู่ขั้นตอนการจัดระบบ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2536, หน้า 46) กล่าวว่า “องค์ประกอบการจัดระบบ (Components) เป็นสิ่งที่รวมกันเข้าเป็นระบบ เพื่อให้ระบบมีความเป็นหน่วยสมบูรณ์หรือหน่วยบูรณภาพที่มีความเป็นตัวของตัวเอง องค์ประกอบที่ใช้ในการจัดระบบเกิดขึ้นมาจากส่วนประกอบต่าง ๆ มีทั้งองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง” ความแตกต่างขององค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรองแสดงได้ ในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ความแตกต่างขององค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง

ประเภทขององค์ประกอบ	ลักษณะขององค์ประกอบ
องค์ประกอบหลัก (Main – Components)	ส่วนของระบบที่ทำให้ระบบทรงสภาพความเป็นหน่วยบูรณภาพที่สามารถจะทำงานหรือประกอบภารกิจได้ตามเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด
องค์ประกอบรอง (Sub – Components)	ส่วนของระบบที่มีความเป็นหน่วยบูรณภาพและทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของระบบมีทั้งองค์ประกอบหลัก คือ ส่วนที่ทำให้ระบบทำงานได้ตามเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด และองค์ประกอบรอง คือ ส่วนที่ทำให้ระบบทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

6. ขั้นตอนการจัดระบบ

ขั้นตอนการจัดระบบมี 4 ขั้นตอน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2536, หน้า 71 – 117) ดังนี้

1) **ขั้นวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis)** เป็นการศึกษาระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ครอบคลุมปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ เพื่อให้ทราบจุดดีจุดเด่นที่ควรเก็บไว้ และจุดอ่อนที่จำเป็นจะต้องแก้ไขเมื่อได้มีการพัฒนาระบบใหม่ขึ้น วิธีการวิเคราะห์ระบบ มีหลายวิธีการ ได้แก่ การวิเคราะห์จากการศึกษาเอกสาร แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต และการประชุม

2) **ขั้นสังเคราะห์ระบบ (Systems Synthesis)** เป็นการรวมส่วนย่อยที่เป็นองค์ประกอบหลักของระบบที่ครอบคลุมปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และผลย้อนกลับ จัดเรียงให้อยู่ในขั้นตอนที่เหมาะสม แสดงความสัมพันธ์ ทิศทาง และวิธีอย่างเด่นชัด

3) **ขั้นสร้างแบบจำลองระบบ (Systems Modeling)** เป็นการนำองค์ประกอบขั้นตอนต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเคราะห์ระบบมาจัดทำเป็นแบบจำลองระบบ ในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Models) รูปภาพ (Iconic Models) แบบจำลองเปรียบเทียบ (Analog Models) หรือแบบจำลองความคิด (Conceptual Models) เพื่อให้สื่อสารได้รวดเร็ว

4) **การทดสอบระบบ (Testing Systems)** เป็นการตรวจสอบประสิทธิภาพของระบบก่อนนำไปใช้จริง การทดสอบระบบจะต้องทดสอบในสถานการณ์จำลองและทดสอบในสถานการณ์ที่เป็นจริงแบบย่อส่วน แนวทางการทดสอบระบบมีหลายแนวทาง เช่น การทดสอบระบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และการทดสอบระบบในสถานการณ์จำลอง

สรุปได้ว่า ขั้นตอนของการจัดระบบมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวิเคราะห์ระบบ ขั้นสังเคราะห์ระบบ ขั้นสร้างแบบจำลองระบบ และขั้นทดสอบระบบ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการค้นหาข้อมูลพื้นฐาน จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูหางเครื่องบางเสร์ เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน แล้วนำไปกำหนดประเด็นและคำถามในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการค้นหาค้นหาค้นหรือชุดของความรู้เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูหางเครื่องบางเสร์ โดยการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล ตามประเด็นและคำถามที่สร้างขึ้น เพื่อศึกษาจากความหมายที่ผู้เกี่ยวข้องให้ความหมายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งจะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ (concept) และข้อสรุปเชิงทฤษฎี (theoretical generalization) ในการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูหางเครื่องบางเสร์ ซึ่งเป็นวิธีวิทยาของการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางของการสร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory)

ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ”
2. จัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกวง “หางเครื่องบางเสร์” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร์
3. สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ”
4. จัดการประชุมวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” โดยตัวแทนผู้เกี่ยวข้องและตัวแทนนักพัฒนาสังคม เพื่อปรับปรุงรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ”
5. ประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ”

ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” ในประเด็นต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของ “หางเครื่องบางเสร่”
2. การอนุรักษ์และการฟื้นฟู
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน
4. การออกแบบและพัฒนาระบบ

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสี่ประเด็น เพื่อนำข้อมูล หลักการ และทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย มาใช้สร้างประเด็นและคำถามในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”

ขั้นตอนที่ 2 จัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกวง “หางเครื่องบางเสร่” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

1.1 ลักษณะของพื้นที่ที่จะต้องสอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ปัญหาการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่วิจัยในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

1.2 กลุ่มเป้าหมายในการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ต้องเป็นผู้เกี่ยวข้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูหางเครื่องบางเสร่ ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็น หัวหน้าและสมาชิกวง “หางเครื่องบางเสร่” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่

2. การเข้าสู่พื้นที่ ผู้วิจัยสร้างแนวคำถาม (guideline) ที่พัฒนาตามกรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประสานงานกับนักพัฒนาสังคม สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหัวหน้างานพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลบางเสร่ เพื่อกำหนดวัน เวลา และสถานที่จัดเวทีสนทนากลุ่ม รวมทั้งการนัดหมายผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 กำหนดจัดเวทีสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง ในวันที่ 22 ตุลาคม 2552 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

2.2 ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย หัวหน้าและสมาชิกวง “หางเครื่องบางเสร่” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่ จำนวน 36 คน

- 2.3 จัดบุคลากรดำเนินการสนทนากลุ่ม

- ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator/Facilitator)
- ผู้จดบันทึกการสนทนา (Notetaker/Recorder)
- ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant/Caretaker)

2.4 ดำเนินการสนทนา

- 1) ผู้ดำเนินการสนทนาแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีสนทนากลุ่ม
- 2) ให้สมาชิกกลุ่มแนะนำตัว ขอความร่วมมือในการแสดงความคิดเห็น และขออนุญาตบันทึกข้อมูล
- 3) ดำเนินการสนทนา ควบคุมประเด็น จังหวะและเวลาในการสนทนา
- 4) ยุติการสนทนา กล่าวขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนทนา

2.5 ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในสัปดาห์สุดท้ายของเดือนตุลาคม 2552 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมาชิกอาจไม่กล้าเปิดเผยในการเวทีสนทนา

2.6 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนาและการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งถอดความแบบคำต่อคำ (transcript) เป็นการวิเคราะห์เพื่อสร้างมโนทัศน์ (concept) และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์

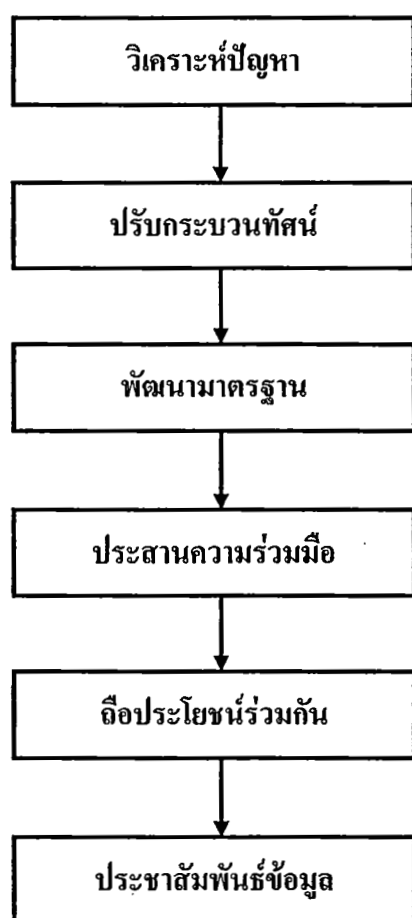
2.7 ตรวจสอบความสอดคล้องกันของข้อมูลด้วยกระบวนการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ด้วยการตรวจสอบจากข้อมูลที่ได้จากบุคคลในโอกาส เวลา และสถานที่ต่างกัน

2.8 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลว่ามีรายละเอียดที่ครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา (thick description) โดยใช้ความไวเชิงทฤษฎี (theoretical sensitivity) เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในการตีความปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ”

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1. สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” โดยใช้ผลจากการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนของชุมชน
2. รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร์ ” ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การจัดเวทีสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ยึดหลักความต้องการและการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 6 ขั้นตอน ดังภาพที่ 3

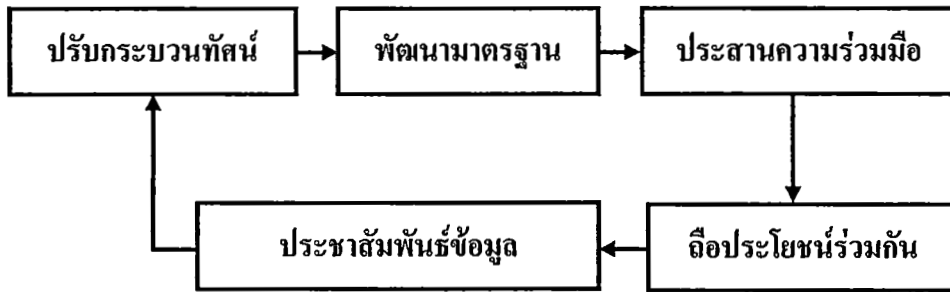
ภาพที่ 3 ร่างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”

ขั้นตอนที่ 4 จัดการประชุมเพื่อวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”

ผู้วิจัยได้จัดการประชุมเพื่อวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” ในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2552 ณ โรงแรมชิดิน รีสอร์ท พัทยา โดยเชิญตัวแทนผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนหัวหน้าและสมาชิกวง “ทางเครื่องบางเสร่” ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ ผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร่ และตัวแทนนักพัฒนาสังคม รวม 18 คน ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดหัวข้อ รวมทั้งคำถามและวัตถุประสงค์ ได้แก่
 - องค์ประกอบใดของรูปแบบควรคงไว้
 - องค์ประกอบใดของรูปแบบควรตัดออก
 - องค์ประกอบใดของรูปแบบควรเพิ่มเติม
 - การจัดลำดับขององค์ประกอบรูปแบบเหมาะสมหรือไม่ ควรเป็นอย่างไร
2. สรุปผลการประชุมวิพากษ์ โดยการวิเคราะห์ร่วมกันและใช้มติของกลุ่ม

3. นำผลการวิพากษ์ที่ให้ตัดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นออกให้ขั้นตอนน้อยลง และเรียงลำดับในรูปของวงจร มาปรับปรุงรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ได้รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

นำรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วจากการประชุมวิพากษ์ตัวแทนผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินเพื่อรับรองต้นแบบ จำนวน 5 คน รับรองแบบจำลองในขั้นสุดท้าย โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ทรงคุณวุฒิ คือ มีความรู้ ความสามารถด้านออกแบบและพัฒนาระบบ และมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาเอก สาขาเทคโนโลยีการศึกษาหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ด้านการออกแบบและพัฒนาระบบ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไม่น้อยกว่า 3 ปี ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับ “เหมาะสมมาก”

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”

ตอนที่ 2 ผลการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าและสมาชิกวงหางเครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่

ตอนที่ 3 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ที่สร้างหลังการจัดเวทีสนทนากลุ่ม

ตอนที่ 4 ผลการจัดประชุมวิพากษ์รูปแบบโดยตัวแทนหัวหน้าและสมาชิกวงหางเครื่องบางเสร่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ ผู้ที่เคยว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่ และตัวแทนนักพัฒนาสังคม

ตอนที่ 5 ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” พบว่า หางเครื่องบางเสร่” เป็นการแสดงที่เกิดขึ้นในบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากชุมชนชาวบ้าน ทำหน้าที่แสดงเพื่อสร้างความบันเทิง ดึงดูดความสนใจให้งานที่แสดงมีคนอยู่ร่วมงาน

แต่เดิมนั้นบางเสร่ไม่มีการแสดงเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านนี้เลย เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายและทำประมงเป็นหลัก แต่เนื่องจากบางเสร่เป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยความเจริญ เช่นเมืองพัทยาซึ่งมีสถานที่เรีงรมย์มาก ประกอบกับมีค่ายทหารเรือ มีการติดต่อต้อนรับทั้งทหารไทย ทหารต่างชาติอยู่เป็นประจำ จึงทำให้ชาวบ้านบางเสร่มีค่านิยม และอุดมคติตามแบบสมัยใหม่ มีค่านิยมเชิงเศรษฐกิจและค่านิยมในการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเฉพาะการแสดงเพื่อความบันเทิง สมัยก่อนนิยมว่าจ้างร่ำวงมาแสดง ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้ามาจึงทำให้ชาวบ้านบางเสร่หันมานิยมการว่าจ้าง“การเดินประกอบเพลง” ใช้ผู้หญิงเพียง 2 คน (คล้ายกับการเต้นระบำ)

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2517 ในช่วงนี้จะมีการเรียกการเดินประกอบเพลงนี้ว่า “หางเครื่อง” และมีนักเต้น 4-8 คน ลีลาการเดินจะเป็นแบบระบำสาววย จะนิยมเดินประกอบวงดนตรีลูกทุ่ง และคณะลูกทุ่งทำให้การแสดงประเภทนี้เข้าสู่ระบบ “ธุรกิจ” มีการจัดตั้งคณะหางเครื่องเพื่อฝึกหัดการเดิน รับจ้างให้กับวงดนตรีลูกทุ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา

“หางเครื่อง” เป็นสิ่งที่ทำให้เพลงไทยลูกทุ่งต่างจากเพลงลูกกรุง ผู้คนตื่นตาตื่นใจกับเสื้อผ้าและลีลาการเดินนับเป็นมหรสพที่ขาดไม่ได้สำหรับงานรื่นเริงทุกงานแทนการรำวงอาชีพของหมู่บ้านใกล้เคียง ในยุคนั้นนับได้ว่า “หางเครื่อง” เป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เนื่องจากการแต่งกายและลีลาการเดินที่สวยงาม พร้อมเพรียง และมีเอกลักษณ์ จนเลื่องลือไปทั่วมีผู้มาจ้างให้ไปเดินในงานต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดชลบุรี จังหวัดใกล้เคียง และรวมถึงภูมิภาคอื่นอีกด้วย บางครั้งคณะใหญ่มีงานเยอะไม่เพียงพอรองรับผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะหน้าเทศกาล จึงทำให้คณะเล็กๆ มีโอกาสได้รับจ้างแสดงและเป็นคณะที่มีผู้มียุทธน้อยกว่าจ้างไปแสดงเพราะราคาถูก นอกจากนี้ในระยะเฟื่องฟูยังมีการขยายคณะหางเครื่องเพิ่มมากขึ้น ด้วยการแยกตัวของนักเต้นจากคณะเดิม

คณะหางเครื่องในบางเสร่มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการเดินโดยแบ่งออกให้เห็นเด่นชัดเป็นระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะต้น(กำเนิด) ประมาณ พ.ศ. 2511-2519 มีไม่กี่คณะส่วนมากจะแสดงในชุมชนชาวบ้านเพื่อสร้างความบันเทิง ดึงดูดความสนใจให้งานที่แสดงมีคนอยู่ร่วมงาน

ระยะที่ 2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519-2528 ระยะนี้มีการจัดตั้งคณะหางเครื่องขึ้นมาก ซึ่งเจ้าของคณะส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เป็นหางเครื่องมาก่อนและแยกย้ายกันตั้งคณะของตน ช่วงนี้วงดนตรีลูกทุ่งกำลังได้รับความนิยมอย่างมาก

ระยะที่ 3 ระยะพัฒนา (เปลี่ยนแปลง) ประมาณ พ.ศ. 2528-2533 เป็นระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงและขยายกิจการทำให้คณะที่ตั้งขึ้นใหม่มีการพัฒนาไปในรูปแบบของการแสดงตะวันตก จะสังเกตได้จากหางเครื่องในยุคนี จะตั้งชื่อที่ลงท้ายด้วย แคนซ์ เสียเป็นส่วนใหญ่ ขนาดคณะเดิมที่เกิดขึ้นมานานยังเปลี่ยนแปลงชื่อเรียก เพราะจะทำให้ผู้ว่าจ้างรู้ว่าเป็นคณะที่ทันสมัย ไม่ล้าหลัง ระยะนี้มีการขยายคณะเพิ่มมากขึ้น

ระยะที่ 4 ระยะฟื้นฟู (อนุรักษ์และเผยแพร่) ประมาณ พ.ศ. 2533-ปัจจุบัน เป็นยุคแห่งการแข่งขัน ทำให้หลายคณะต้องยุบคณะไป เพราะสู้กับการเปลี่ยนแปลงไม่ไหว เพราะต้องใช้เงินสูงในการพัฒนารูปแบบการเดิน รูปแบบการแต่งกาย และค่าครองชีพที่สูงขึ้นระยะนี้เหลือคณะหางเครื่องที่มีชื่อเสียงประมาณ 6 คณะ

ต่อมาเมื่อวงดนตรีลูกทุ่งไทย เริ่มเสื่อมถอยความนิยมลง การจ้างวงดนตรีลูกทุ่งเพื่อแสดงตามงานต่าง ๆ ก็ลดลง ส่งผลให้นักร้อง นักดนตรี รวมทั้งหางเครื่องมีงานลดลง อาชีพหางเครื่องบางเสร่จึงซบเซาลงด้วย นอกจากนี้ในช่วงระยะหลังได้เกิดอาชีพที่คล้ายหางเครื่อง คือ โคโยตี้

หรือนักเต้นประกอบเพลงแนวตะวันตกที่การแต่งกายและลีลาท่าทางการเต้นเน้นไปในทางขี้ขวน และปลูกเร้าอารมณ์ทางเพศของผู้ชม ไม่มีศิลปะที่สวยงามเช่นในอดีต และยังขัดกับวัฒนธรรมอันดีงามของไทยอีกด้วย มาแย่งงานของทางเครื่องซึ่งมีน้อยอยู่แล้วให้หมดไป จนกระทั่งหัวหน้าคณะและสมาชิกวงทางเครื่องบางเครื่องต้องเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่นแทน

ตอนที่ 2 ผลการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าและสมาชิกวงทางเครื่องบางเครื่อง ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเครื่อง พบว่า

- หัวหน้าวงทางเครื่อง มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า ทางเครื่องบางเครื่องเคยมีชื่อเสียงโด่งดังสร้างรายได้ให้มาก แต่ปัจจุบันลดน้อยลงจนแทบไม่มีงาน ต้องเปลี่ยนเป็นแดนเซอร์หรือหันไปทำอาชีพอื่นแทน เด็กที่จะเต้นมีมาก แต่ขาดคนสอน ไม่เห็นด้วยกับการรวมกลุ่มแล้วให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นจัดคิว ควรให้เจ้าของงานเป็นผู้ตัดสินใจ ธุรกิจต้องมีการแข่งขัน ขึ้นอยู่กับคุณภาพของงานมากกว่า

ความต้องการ - อยากให้ช่วยกันสนับสนุน ทั้งสถานศึกษา หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะปัจจุบันเอกชนยังส่งเสริมมากกว่า เช่น รายการโทรทัศน์ “ชิงช้าสวรรค์” จัดประกวดทางเครื่อง กำหนดไปเลยว่าทุกกิจกรรมงานเทศกาลที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีการเดินทางเครื่องบางเครื่องด้วย โรงเรียนไม่เอาด้วยเป็นอุปสรรคที่สำคัญมาก เลยต้องไปเอาเด็กจากที่อื่นมาเต้น อยากให้ปรับทัศนคติ ทางเครื่องเป็นอาชีพสุจริต เด็กเสียหายนเอง เสียคนก็มาโทษแต่ทางเครื่องทั้งๆ ที่ไม่ใช่ หัวหน้าคณะทุกคนมีความรับผิดชอบและเข้มงวด เด็กไปกับเราต้องกลับกับเรา ห้ามไปไหนกับคนอื่น ถ้าส่งถึงบ้านแล้วจะไปไหนต่อก็เรื่องของเขา อย่ามาโทษเรา

- สมาชิกวงทางเครื่อง มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า ชอบเป็นทางเครื่อง เพราะสนุก เพื่อนเยอะงานอิสระ รายได้ดี(ขึ้นอยู่กับความสามารถ) เคยได้ทิปวันละตั้งหลายพันบาท ผีก็เต้นประมาณ 2-3 เดือนก็ออกงานได้ ทำเดินก็เดินตามวิดีโอในแผ่น มีครูเขาแกะแผ่นมาสอนให้ ที่คณะมีทางเครื่องสิบกว่าคน มาจากต่างจังหวัด มีที่พักให้แต่ต้องหากินเอง

ความต้องการ - อยากให้มองทางเครื่องในแง่ดีบ้าง อย่าดูถูก เพราะเป็นอาชีพสุจริต ไม่ได้ขายตัว ขายฝีมือมากกว่า อาจมีคนไม่ดีแอบแฝงมาบ้างก็เป็นเรื่องเฉพาะคน อย่าเหมารวมอยากให้มีการจ้างทางเครื่องมากกว่านี้ อยากมีงานมีรายได้ส่งให้พ่อแม่บ้าง ทุกวันนี้โดนโคโยตี้แย่งงานไปมาก

- ผู้นำชุมชน มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า อยากให้แต่ละคณะร่วมมือกัน มีการจัดระเบียบทั้งเรื่องท่าเต้นและการแต่งกาย อย่าให้ส่อไปในทางขี้ขวน ถ้าเป็นไปได้ควรรวมตัวกันให้หน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้รับงานแล้วจัดคิวให้แต่ละคณะ หมุนเวียนกันไปอย่างทั่วถึง การควบคุมก็จะง่ายขึ้น

ความต้องการ - อยากจัดระเบียบให้สุภาพ เรียบร้อย มีมาตรฐาน ไม่แย่งงานกัน อาจให้หน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้รับงานและจัดคิว

- ผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า อาชีพทางเครื่องไม่เหมาะกับนักเรียน ไปยามวิกาลในงานมีคนกินเหล้า ยังไงก็ไม่ดี ถ้าเป็นงานของโรงเรียนหรือแห่เทียนเข้าพรรษาอย่างนี้ก็ไม่ว่า ส่วนใหญ่ทำแล้วก็กระทบการเรียนทั้งนั้น ถ้าปล่อยไปเดินทางเครื่องมักเรียนไม่จบ

ความต้องการ - อยากสร้างมาตรฐานของทางเครื่องให้มีการแต่งกายและท่าเต้นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สุภาพ งดงาม ไม่ส่อไปในทางยั่ววน เลือกจัดในงานที่เหมาะสม เช่น แห่เทียน บวชนาค กฐิน ผ้าป่า งานบุญ งานกลางคืนมีคนกินเหล้าไม่ควรให้เด็กไปเดิน

- อาจารย์ มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า ครูนาฏศิลป์คิดท่าเต้นสวย ๆ ได้ แต่ต้องใช้ในงานของโรงเรียน ไม่ใช่ไปหากินกลางคืน เสี่ยงมาก ส่วนใหญ่มักเรียนไม่จบ

ความต้องการ - อยากให้ทุกฝ่ายปรับทัศนคติ คนข้างก็อย่าดูถูกทางเครื่องว่าเป็นเครื่องสนองค่านิยมทางเพศ เป็นผู้หญิงมีค่าตัว หัวหน้าทางเครื่องก็ไม่ควรมุ่งเน้นธุรกิจมากจนลืมความเหมาะสม ควรเน้นการแต่งกายและท่าเต้นที่สุภาพ สมาชิกวงทางเครื่องเองก็ควรวางตัวให้เหมาะสม อย่าขายตัว ช่วยกันส่งเสริมให้เป็นค่านิยมว่าทุกงานรื่นเริงและขบวนมหรสพต้องมีทางเครื่องบางเสร็จเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

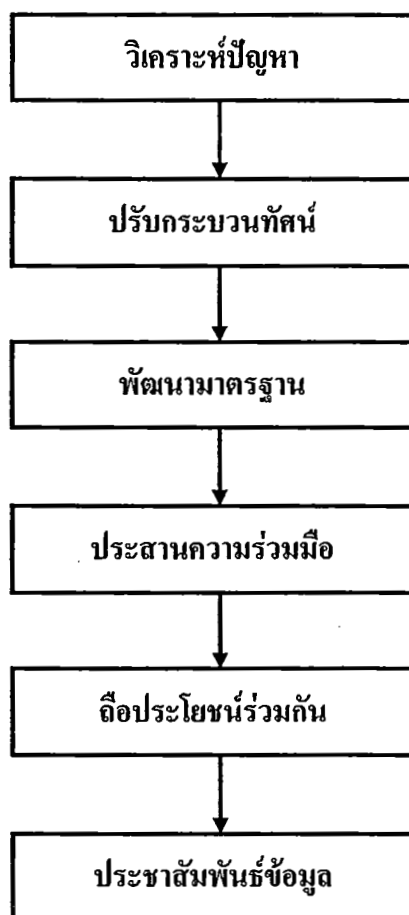
- นักเรียน มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า ชอบเต้นนะ สนุกดี เพื่อน ๆ ก็ชอบแต่โรงเรียนไม่สนับสนุน ครูรู้เข้าเป็นโดน อยากเรียนเต้นทางเครื่องถ้าไม่โดนครูเล่นงาน เดินให้งานของโรงเรียนได้ ทำไม่ทำเป็นรายได้เสริมช่วยพ่อแม่ไม่ได้ ไม่น่าห้าม คนจะเสีย ไม่เต้นทางเครื่องก็เสียลมไป อย่างมองทางเครื่องในแง่ร้ายเกินไป

ความต้องการ - อยากให้โรงเรียนยอมรับทางเครื่อง อยากให้เป็นวิชาสอนในหลักสูตร จะได้ใช้เป็นอาชีพเสริมช่วยรายได้ของผู้ปกครองบ้าง

- ผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร็จ มีความคิดเห็นสรุปได้ว่า ทางเครื่องทำให้งานคึกคัก ชอบดู คนส่วนใหญ่ก็ชอบ งานรื่นเริงจะให้เรียบร้อยแบบรำไทยก็เกินไป ต้องมียั่ววนกันบ้าง อย่าคิดมาก สำคัญทั้งหน้าตาท่าทาง การแต่งกาย และลีลาท่าทางการเต้น แต่แต่งหน้าเข้าแสงไฟแล้วสวยไม่สวยก็ไม่ค่อยต่างกัน ดูที่เต้นสวย พร้อมเพรียงกัน สนุกดี แต่โรงเรียนเขาไม่สนับสนุน ครูรู้เข้าโดนเอาเรื่อง

ความต้องการ - อยากให้มีทางเครื่องหลาย ๆ คณะ แข่งขันกันเยอะ ๆ จะได้มีทางเลือกมากขึ้น อยากให้เต้นดีมีมาตรฐานจะได้ดูสวยงาม ราคาจ้างต้องเหมาะสม คณะไหนมีชื่อเสียงมักเรียกราคาสูง

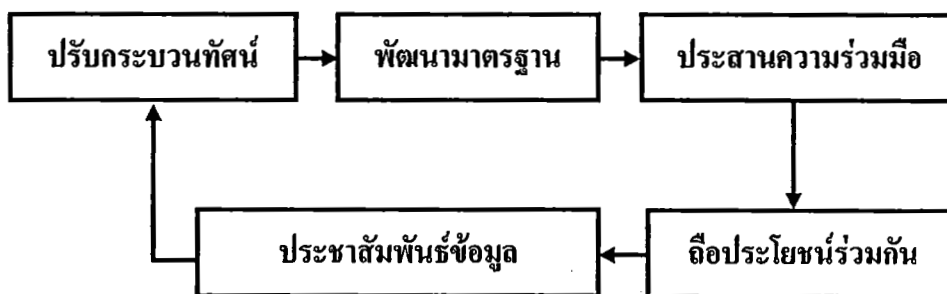
ตอนที่ 3 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ที่สร้างหลังการจัดเวทีสนทนากลุ่มพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ที่สร้างขึ้นในครั้งแรก มี 6 ขั้นตอน ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ที่สร้างหลังการจัดเวทีสนทนากลุ่ม

ตอนที่ 4 ผลการจัดประชุมวิพากษ์รูปแบบโดยตัวแทนหัวหน้าและสมาชิกวงทางเครื่อง

บางเสร์ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์ ผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร์ และตัวแทนนักพัฒนาสังคม พบว่า ที่ประชุมมีมติให้ตัดขั้นตอนแรกของรูปแบบออก เพื่อความกระชับและเนื่องจากปัญหาการเสื่อมความนิยมของทางเครื่องบางเสร์นั้นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่คนส่วนใหญ่ทราบดีอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลการวิพากษ์ไปปรับปรุงรูปแบบเหลือ 5 ขั้นตอน และทำเป็นรูปของวงจร ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “บางเครื่องบางเสร่” ที่ปรับปรุงแล้ว

รายละเอียดของรูปแบบ มีดังนี้

1. ปรับปรุงบทสนทนา เป็นการปรับปรุงมองใหม่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งส่วนราชการ ได้แก่ จังหวัด อำเภอบางเสร่ เทศบาล พัฒนาศักดิ์ สถาบันการศึกษา หน่วยงานอื่นๆ และส่วนเอกชน ได้แก่ สถานธุรกิจ หัวหน้าคณะ / บางเครื่อง และประชาชน ให้เห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และทางเศรษฐกิจ สร้างค่านิยมด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ดูถูกเหยียดหยามอาชีพบางเครื่อง
2. พัฒนามาตรฐาน เป็นการคิดสร้างสรรค์ทำเต็นท์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นร่วมกัน เป็นทำเต็นท์ที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสวยงามพร้อมเพรียงและไม่ส่อไปในทางอนาจาร มีครูสอนเด่นเฉพาะซึ่งอาจร่วมกันระหว่างครูของบางเครื่องกับครูนาฏศิลป์ของโรงเรียน บางเครื่อง ทุกคณะที่ออกแสดงจะมีการเดินทำเต็นท์ ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของวง มีความสวยงามพร้อมเพรียงไม่แตกต่างกัน
3. ประสานความร่วมมือ เป็นการดึงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดเป็นนโยบายให้มีการจ้างบางเครื่องแต่ละคณะไปแสดงทั้งในงานรัฐและงานราษฎร์ทั่วไป เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานฉลองเนื่องในโอกาสต่างๆ ในชุมชนร่วมกันจ้างบางเครื่องบางเสร่มาแสดงในงานทุก ๆ ครั้ง
4. ถือประโยชน์ร่วมกัน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลให้ทุกส่วนได้รับประโยชน์ร่วมกันในชุมชนโดยจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาบางเครื่อง เช่น จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมบางเครื่องบางเสร่ จัดจ้างครูสอนเด่น วิจัยและพัฒนาทำเต็นท์ ออกแบบชุดแต่งกายของบางเครื่อง และมีการจัดประกวดบางเครื่องขึ้นในทุก ๆ ปี เพื่อกระตุ้นให้มีการแข่งขัน และมีการพัฒนาบางเครื่องแต่ละคณะ การจัดงานต่าง ๆ ในชุมชนก็ส่งเสริมให้จ้างบางเครื่องในชุมชนเข้าร่วมแสดง
5. ประชาสัมพันธ์ข้อมูล เป็นการเผยแพร่ข้อมูล “บางเครื่องบางเสร่” ทั้งในด้านวิชาการและประชาสัมพันธ์ทางธุรกิจ ผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เช่น จัดทำฐานข้อมูลรูปแบบสิ่งพิมพ์และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ เผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียง สื่อภาพ

ภาพเคลื่อนไหว และทางอินเทอร์เน็ต การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เพื่อ
รักษาศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสร์ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

ตอนที่ 5 ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” โดย

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” จากผู้ทรงคุณวุฒิ
อยู่ในระดับ “เหมาะสมมาก”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์”
- 2) วิพากษ์และปรับปรุงรูปแบบ และ
- 3) ประเมินและรับรองรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วย

การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการ ความสำคัญและปัญหาของทางเครื่องบางเสร์ กระบวนการพัฒนาสังคมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดเวทีสนทนากลุ่มและสร้างประเด็นการสนทนาสำหรับผู้เกี่ยวข้อง การวิจัยขั้นนี้ดำเนินการโดย

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในหัวข้อ ความเป็นมาและพัฒนาการของทางเครื่องบางเสร์ การอนุรักษ์และฟื้นฟู การมีส่วนร่วมของชุมชน การออกแบบและพัฒนาระบบ
2. การสำรวจข้อมูลบริบทของชุมชน ด้านภูมิศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์และด้านสังคมวัฒนธรรม

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาข้อมูลที่ลึกลงไปมากกว่าที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสำรวจถึงสาเหตุที่ทำให้ทางเครื่องบางเสร์ต้องเสื่อมความนิยมลง รวมทั้งมุมมองและความต้องการที่แท้จริงของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน การวิจัยขั้นนี้ดำเนินการโดย

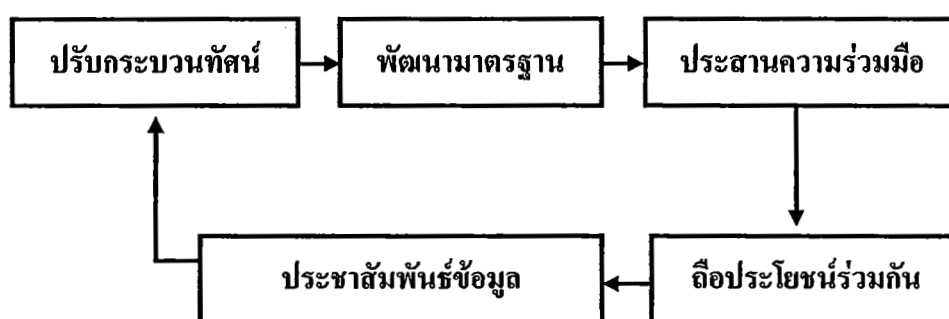
1. จัดเวทีสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ได้แก่ หัวหน้าและสมาชิกทางเครื่องบางเสร์ ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร์ ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นักเรียน และผู้ที่เคยว่าจ้างทางเครื่องบางเสร์
2. สร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูทางเครื่องบางเสร์ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากจัดเวทีสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ได้รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์”

3. วิพากษ์และปรับปรุงรูปแบบ โดยตัวแทนผู้เกี่ยวข้องและตัวแทนนักพัฒนาสังคม แล้วนำผลการวิพากษ์ไปปรับปรุงรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์”

4. ประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” ที่พัฒนาขึ้น ใช้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนของชุมชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) ปรับกระบวนทัศน์ 2) พัฒนามาตรฐาน 3) ประสานความร่วมมือ 4) ถือประโยชน์ร่วมกัน และ 5) ประชาสัมพันธ์ข้อมูล ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่”

จากรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร่” มีรายละเอียดแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. ปรับกระบวนทัศน์ เป็นการปรับมุมมองใหม่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งส่วนราชการ ได้แก่ จังหวัด อำเภอบางเสร่ เทศบาล พัฒนาสังคม สถาบันการศึกษา หน่วยงานอื่นๆ และส่วนเอกชน ได้แก่ สถานธุรกิจ หัวหน้าคณะ / ทางเครื่อง และประชาชน ให้เห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และทางเศรษฐกิจ สร้างค่านิยมด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ดูถูกเหยียดหยามอาชีพทางเครื่อง

2. พัฒนามาตรฐาน เป็นการคิดสร้างสรรค์ทำเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นร่วมกัน เป็นทำเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสวยงามพร้อมเพรียงและไม่ส่อไปในทางอนาจาร มีครูสอนเด่นเฉพาะซึ่งอาจร่วมกันระหว่างครูของทางเครื่องกับครูนาฏศิลป์ของโรงเรียน ทางเครื่องทุกคณะที่ออกแสดงจะมีการเดินทำต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของวง มีความสวยงามพร้อมเพรียงไม่แตกต่างกัน

3. ประสานความร่วมมือ เป็นการดึงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดเป็นนโยบายให้มีการจ้างทางเครื่องแต่ละคณะไปแสดงทั้งในงานรัฐและงานราษฎร์ทั่วไป เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานฉลองเนื่องในโอกาสต่างๆ ในชุมชนร่วมกันจ้างทางเครื่องบางเสร่มาแสดงในงานทุก ๆ ครั้ง

4. ถือประโยชน์ร่วมกัน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลให้ทุกส่วนได้รับประโยชน์ร่วมกันในชุมชนโดยจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาทางเครื่อง เช่น จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมทางเครื่องบางเสร่

จัดจ้างครูสอนเต้น วิจัยและพัฒนาท่าเต้น ออกแบบชุดแต่งกายของหางเครื่อง และมีการจัดประกวดหางเครื่องขึ้นในทุก ๆ ปี เพื่อกระตุ้นให้มีการแข่งขัน และมีการพัฒนาหางเครื่องแต่ละคณะ การจัดงานต่าง ๆ ในชุมชนก็ส่งเสริมให้จ้างหางเครื่องในชุมชนเข้าร่วมแสดง

5. ประชาสัมพันธ์ข้อมูล เป็นการเผยแพร่ข้อมูล “หางเครื่องบางเสร่” ทั้งในด้านวิชาการและประชาสัมพันธ์ทางธุรกิจ ผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เช่น จัดทำฐานข้อมูล รูปแบบสิ่งพิมพ์และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ เผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียง สื่อภาพ ภาพเคลื่อนไหว และทางอินเทอร์เน็ต การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เพื่อรักษาศิลปะการแสดงหางเครื่องบางเสร่ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

ผลการประเมินรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” จากผู้ทรงคุณวุฒิ อยู่ในระดับ “เหมาะสมมาก”

อภิปรายผล

ผลการวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่” มีประเด็นอภิปราย ดังนี้

1. การเสื่อมความนิยมของหางเครื่องบางเสร่มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ทั้งจากการที่หางเครื่องไปผูกติดอยู่กับวงดนตรีลูกทุ่ง การรุกรานของวัฒนธรรมตะวันตก ตลอดจนกระบวนการทันสมัยของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งหัวหน้าและสมาชิกวงหางเครื่องบางเสร่ สถานศึกษา ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ และผู้ว่าจ้างหางเครื่องบางเสร่ สอดคล้องกับหลักการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมประดิษฐ์ หรือสิ่งที่มนุษย์เสริมสร้างกำหนดขึ้น เมื่อเวลาเปลี่ยนไป เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลง ย่อมส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย (<http://board.dserver.org>, 2005)

2. ปัญหาสังคมระดับท้องถิ่นขึ้นอยู่กับคนในสังคมนั้นจะมีมุมมองว่าเรื่องใดเป็นปัญหา จะแก้ปัญหายังไง คาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นอย่างไร ปัญหาที่จะได้รับการแก้ไขต้องเกิดจากชุมชนมองเห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกัน สอดคล้องกับหลักการของจาคอบ แมคฟาเลน และอโซคาน (Garry Jacobs, Robert Macfalane, and N. Asokan. 1997) ที่ว่าการพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของชุมชน

3. การแก้ปัญหของชุมชนไม่อาจดำเนินการโดยบุคคลภายนอก เช่น หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวได้ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต้องได้รับการยอมรับจากมวลชนเป็นส่วนรวมด้วย สอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติ (United Nation, Department of International Economic and Social Affairs. 1981) ที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนา การมีส่วนร่วม

(Participation) ว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินการในการพัฒนารวมทั้งมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากผลของการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน และสอดคล้องกับที่ นรินทรชัย พัฒนพงศา (2538 : 19) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชน เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของมนตรี แย้มกสิกร และคณะ (2551:17) และปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543:138) ที่ว่า การพัฒนาทางเครื่องบางเสร์ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ไปใช้จำเป็นต้องดำเนินการร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ จึงจะมีความเป็นไปได้ ควรกำหนดเป็นนโยบายในการดำเนินงานให้มีการนำทางเครื่องบางเสร์ไปร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. การปรับกระบวนการทัศน์ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา ความพยายาม การสื่อสารและการจัดสภาพแวดล้อมของชุมชนหลาย ๆ ด้าน จึงดำเนินการหลาย ๆ ทาง และอาจไม่เห็นผลได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยติดตามผลการนำรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสร์” ไปใช้
2. ควรทำการวิจัยและพัฒนาชุดฝึกอบรมทางเครื่องบางเสร์ที่เป็นมาตรฐาน
3. ควรทำการวิจัยรูปแบบที่เหมาะสมในการปรับกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชนบางเสร์
4. ควรทำการวิจัยทำเดินทางเครื่องที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบางเสร์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน. (2002). <http://board.dserver.org>
- การอนุรักษ์และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมโทรม. (2006). <http://reg.ksu.ac.th>
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนโดยถือนุญช์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ :
สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2528). พัฒนาการทางด้านวัฒนธรรม. วารสารจันทร์เกษม 183 (มกราคม – กุมภาพันธ์) : 60–67.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2536). หน่วยที่ 1 ระบบและการจัดระบบ. ประมวลสาระชุดวิชาการจัดระบบ
ทางการศึกษา นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไชยรัตน์ ปราณี. (2545). การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. การศึกษาคุญณ์บัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ. ศักดิ์โสภณ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2538). แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท.
พิมพ์ครั้งที่ 2. (แปลจาก Approaches to Participation in Rural Development by Peter
Oakley and David Marsden). กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. (2547). การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง.
พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : ศิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. (2548). วัฒนธรรมจะมีส่วนช่วยชาติอย่างไร. วารสารวัฒนธรรม , 1 (2), 97.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น สหยา วิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ และ
ชลกาญจน์ ฮาชนนารี. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (สกว.).
- เปื้อง กุมุท และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ (2536). หน่วยที่ 13 การออกแบบ ระบบกาฝึกอบรม.
ประมวลสาระชุดวิชาการจัดระบบทางการศึกษา นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เปรม ติณสูลานนท์. (2540). การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม. วิทยจารย์, 96 (3). เมษายน.
- เพ็ญศรี เปลี่ยนจำ. (2542). การสาธารณสุขมูลฐาน. ราชบุรี. ชมรมรักการพิมพ์.

มนตรี แยมกลีกร และคณะ. (2548). เอกสารเพื่อการเรียนรู้ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา. ชลบุรี:
เอสแอล กราฟฟิค ดีไซน์.

วรารณ บัวผา. (2544). การแสดงทางเครื่องบางเสว “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสว อำเภอ
สตึก จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2530). ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชน
ข้าราชการและผู้นำรัฐบาล. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์

วิบูลย์ ตรีถัน. (2538). การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.
วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สนธยา พลศรี. (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สวัสดิ์ เกตุวงษ์. (2549). แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสังคม
ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยั้ง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต . สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา.
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

สุธีร์ ชีระปัญญาพงศ์. (2540). ประมวลเรียงความร้อยแก้วเรื่อง “พระราชประวัติและพระราช
กรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช”. ฉบับชนะการประกวดรางวัลที่ 3.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,

สาคร ประไพพงษ์; เอกชัย โอเจริญ; ชูวรัตน์ พานิชโยทัย; สุกัญญา อธิปอนันต์ ; พิชญา
อารยานุรักษ์; สำราญ สารบรรณ; จำลอง พุฒซ้อน; สนั่น สุขพอดิ; วิทยา อธิปอนันต์;
มัลลิกา เขียวหวาน; สุวคนธ์ รัตนชัยโรบล; นันทา ดิงสมบัติยุทธ. (2546). รายงานวิจัย
การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง. ในเอกสาร การประชุมทาง
วิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 41: สาขาพืช สาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์
เกษตร, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, (2542) การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
การศึกษาชุมชนบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

อุทัย ดุลยเกษม. (2548). อดีตและอนาคตการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียน (ข้อเสนอ
นโยบายเพื่อพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียน จากผลการวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพ
การดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน). กรุงเทพฯ: รังษีการพิมพ์.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ : แปลน พรินติ้ง.

Banathy, Bella H.(1968). *Instructional Design*. Selmont, California : Leal Siegler.

Cohen, J.M. and N.T. Uphoff. (1980). “*Participation’s Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity*”. *World Development*. 8 (January 1980) : 324-328.

Garry Jacobs, Robert Macfalane, and N. Asokan. (1997) *Comprehensive Theory of Social Development*. <http://www.icpd.org>

Ossenburggen, Paul J.(1994). *Fundamental Principles of Systems Analysis and Decision Making*. New York: John Wiley&Sons.

Orr Paul G ; and Reeve, Deborah. (1985). *Overseas American type schools : A laboratory for cultural arts*. *Studies in Art Education*, 38 (4), 11 – 12.

United Nations, Department of International Economic and Social Affairs. (1981). *Popular participation as a strategy for promoting community level action and national development report of the meeting of experts* New York : United Nations.

Roy Posner. (2008). *Social Development Theory*. <http://www.gurusoftware.com/gurunet/Social/RiseoftheCreativeClassSummary.html>

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). *On the use of content specialists in the assessment of criterionreferenced test item validity*. *Dutch Journal of Educational Research*, 2, 49-60.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประเด็นและคำถามในการสนทนากลุ่ม
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง

ประเด็นและคำถามในการสนทนากลุ่ม

1. หางเครื่องบางเสิร์ฟ เริ่มมีชื่อเสียงเมื่อไหร่
2. หางเครื่องบางเสิร์ฟ มีชื่อเสียงด้านใด
3. ทำไมหางเครื่องบางเสิร์ฟ จึงมีชื่อเสียง
4. อัตราค่าจ้างหางเครื่องบางเสิร์ฟคิดอย่างไร
5. รายได้ของหางเครื่องจากการจ้างหางเครื่องในอดีตกับปัจจุบันต่างกันอย่างไร
6. รายได้ของหางเครื่องนอกจากค่าจ้างแล้วมีจากทางใดได้อีก
7. การแบ่งรายได้ ใช้เกณฑ์อะไร
8. ทำไมหางเครื่องบางเสิร์ฟ จึงเสื่อมความนิยม
9. ปัญหาของหางเครื่องบางเสิร์ฟมีอะไรบ้าง
10. มองอนาคตของหางเครื่องบางเสิร์ฟว่าเป็นอย่างไร
11. ต้องการให้ใครหรือหน่วยงานใดช่วยเหลือหางเครื่องบางเสิร์ฟอย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง

1. คุณมีตำแหน่งหน้าที่อะไรในวงหางเครื่อง
2. เริ่มทำงานนี้ ตั้งแต่เมื่อไหร่
3. ทำไมจึงมาทำงานนี้
4. กว่าจะทำได้ยากไหม/นานไหม
5. รายได้เป็นอย่างไร
6. หางเครื่องบางเสรมีเอกลักษณ์อะไรบ้าง
7. ทำไมหางเครื่องบางเสรมีชื่อเสียง
8. ปรับตัวอย่างไร
9. ถ้าจะฟื้นฟูหางเครื่องบางเสรมีต้องทำอะไร
10. ต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง

ภาคผนวก ข

แบบประเมินรับรอง

รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

แบบประเมินรับรอง
รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

คำชี้แจง แบบประเมินนี้จัดทำขึ้นสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อใช้ประเมินและรับรองรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” ขอความกรุณาท่านโปรดพิจารณา รูปแบบดังกล่าว แล้วให้ความเห็นอย่างตรงไปตรงมา ความเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”

แบบประเมินฉบับนี้เป็นแบบมาตรฐานค่า 5 ระดับ ตามความหมายดังนี้

5	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด
4	หมายถึง	เหมาะสมมาก
3	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
2	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
1	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด

ประเด็นรายการประเมิน	ความคิดเห็น				
	1	2	3	4	5
1. องค์ประกอบของรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ” มีครบ					
2. การจัดลำดับขั้นตอนของรูปแบบเหมาะสม					
3. ความเป็นไปได้ของขั้นตอน “ปรับกระบวนทัศน์”					
4. ความเป็นไปได้ของขั้นตอน “พัฒนามาตรฐาน”					
5. ความเป็นไปได้ของขั้นตอน “ประสานความร่วมมือ”					
6. ความเป็นไปได้ของขั้นตอน “ถือประโยชน์ร่วมกัน”					
7. ความเป็นไปได้ของขั้นตอน “ประชาสัมพันธ์ข้อมูล”					
8. ความเป็นไปได้ของรูปแบบในภาพรวม					
9. ประโยชน์ของรูปแบบ					

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ

ภาคผนวก ก

ภาพการจัดเวทีสนทนากลุ่ม

รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”

วันที่ 22 ตุลาคม 2552

ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 8 การจัดเวทีสนทนากลุ่มรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ทางเครื่องบางเสรี”

ภาคผนวก ง

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง

ระหว่างวันที่ 26-30 ตุลาคม 2552

ในเขตเทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 9 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง

ภาคผนวก จ

ภาพการจัดประชุมวิพากษ์

รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “ หางเครื่องบางเสร่ ”

วันที่ 2 พฤศจิกายน 2552

ณ โรงแรมชิดิน รีสอร์ท พัทยา

ภาพที่ 10 การจัดประชุมวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู “หางเครื่องบางเสร่”